मे 2005

Rs. 12 /-

चांदोबा

या अंकात
जी-मॅनचं साहस
अनुभवा

सर्वोत्तम कथा

हजरजबाबी स्वयंपाकी :

त्यावर मान हलवत शंकर म्हणाला, "होय महाराज! मी आपल्या मेव्हण्यांसाठी स्वयंपाक बनवीन."

त्याचं हे उत्तर ऐकून चकित होत राजा अर्जुनसिंगाने विचारले, "अरे, पण तू तर राणीसाहेबांना म्हणालास की, मी फक्त राजासाठीच स्वयंपाक करतो?

मग आता शंभर मोहोरांसाठी दुसऱ्या कुणाचा स्वयंपाक करण्यास कसा तयार झालास? काय भानगड आहे ही?"

यावर शंकर उत्तरला, "यांत माझी काय चूक महाराज? 'राजाचा स्वयंपाकी' या नात्याने मी राणीसाहेबांच्या कामाला नकार दिला.

पण आता आपल्या आज्ञेचे पालन करायचे म्हणून मी त्या कामाला तयार झालो. 'मालकाची आज्ञा एका स्वयंपाक्याने मोडली' ही गोष्ट आपला अपमान झाल्यासारखी होईल ना? म्हणूनच मी मान्यता दर्शविली."

या उत्तराने आणखीनच खूष होऊन राजाने शंभरच्या ऐवजी दोनशे मोहरा शंकरला देवविल्या.

कु. पूर्वा संजय सबनीस
अनंत इंग्लिश स्कूल, 'विठाई',
३३७/१४, गडकर आळी, सातारा - ४१५ ००२.

माणसाचा शाप

प्रताप शहरांत गेला होता. परत आल्यावर त्याच्या आईने, जयाने मुलाला विचारले, "केळ्याचा घड आज लवकर विकला कां?"

प्रताप कष्टाळू होता. घराच्या मागच्या बाजूला त्याने केळीची रोपे लावली होती. केळ्याचे घड पिकले कीं ते घेऊन तो शहरांत ते विकायला जात होता. त्यांतून त्याला किमान शंभर रुपये तरी मिळत.

प्रतापच्या पत्नीने, विमलाने त्याच्यासाठी प्यायला पाणी आणले आणि ती हळूंच म्हणाली, "उद्यां मुलांच्या शाळेंत पैसे भरायचे आहेत." "हो, हो, माहीत आहे. कित्येक महिने राबराबून आज कांही पैसे मिळालेत. छे, कसलं हे आयुष्य; हे सारं माझं नशीब फुटकं, म्हणून होतंय!" असं म्हणत प्रतापने खिशांतले पैसे विमलाच्या हातांत दिले.

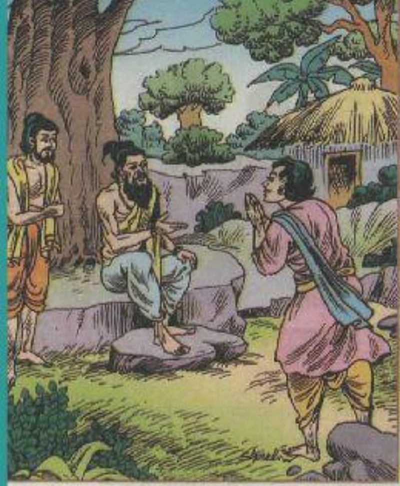
त्याची आई त्याला म्हणाली, "अरे, हे काय बोलणं रे तुझं? इतका चिडतोस कशासाठी?" "मग काय बाबांनी जे केलं, त्याचं कौतुक करूं?" प्रतापने नाराजीने म्हटलं.

जयाने चकित होऊन त्याला विचारलं, "अरे, तुझे वडील जाऊन दहा वर्षे झाली आणि आज तू त्यांच्यावर कां राग काढतो आहेस?"

"आई, जे कांही झालं होतं ते तुला चांगलं माहीत आहे. बाबांच्या मित्राने, नरसिंहाने पंधरा वर्षांपूर्वी इथलं त्याचं शेत विकलं आणि तो शहरांत निघून गेला. त्याने बाबांना बरोबर येण्याचा सल्ला दिला होता. पण त्यांना त्यांचं जन्मगांव सोडून कुठेही जायची इच्छा नव्हती. नरसिंहाने शहरांत व्यापार केला व भरपूर पैसे कमावले. आता आपल्याकडे फक्त चार अेकर जमीन तेवढी आहे. त्यांतून पांचजणांचा खर्च चालवाला लागतो. बाबांनी व्यापार केला असता तर ही कुतरओढ झाली नसती."

आईने एक मोठा सुस्कारा सोडला नि म्हटले, "ते आपल्या हातांत नसतं रे बाळा! परमेश्वर जेवढं देतो, त्यांत आपण समाधान मानायला हवं!"

"उगीच उपदेश करूं नकोस आई! नरसिंहाचा मुलगा गोविंद माझ्याच वयाचा आहे ना? तो किती

सुखांत आहे, माहीत आहे? शहराच्या रस्त्यावर असलेल्या जंगलात ऋषीश्वर मुनींचं दर्शन करायला तो बग्गींत जात होता. मला पाहून त्याने मला मोठ्या प्रेमाने बग्गींत बसवले. त्याचे ते वैभव पाहून माझं मन अगदी जळफळतंय बघ!'' प्रताप आपल्या असहाय्य परिस्थितीवर चिडून बोलत होता.

मुलाचा राग पाहून जया गप्प बसली. त्या रात्रीं विमलाने पलंगावर पडलेल्या प्रतापला विचारले, ''तुम्ही देखील त्या ऋषीश्वर मुनींचं दर्शन घ्यायला जा कीं! कदाचित त्यांच्या आशिर्वादाने तरी आपलं जीवन सुधारेल!'' प्रतापला पत्नीचा विचार पटला. दुसऱ्याच दिवशी सकाळी उठून तो ऋषीश्वरच्या दर्शनाला गेला.

प्रतापला बघून ऋषीश्वरने विचारले, ''पुत्रा, खूप दिवस दुखी दिसतो आहेस. काय कारण आहे?''

प्रतापने आपली अडचण सांगितली आणि पुढे म्हणाला, ''आपला भक्त गोविंद हा पूर्वी आमच्याच गांवात राहात होता. त्याच्या वडिलांनी त्याला लाखो रुपये आणि बरीच संपत्ती दिली होती. माझ्या वडिलांनी जे कांही दिलं. ते नसल्यातच जमा होतं. मी असल्या जिण्याला आता अगदी विटलो आहे.''

ऋषीश्वरने हंसून त्याला सांगितलं, ''अरे, आयुष्यांत उतार-चढाव हे नेहमी असतातच. पण तुझ्या वडिलांनी जी संपत्ती तुला दिली आहे, ती तू अद्याप ओळखलेली नाहीस. ती संपत्ती आहे चांगली प्रकृती! तू भरपूर मेहनत करतोस, पोटभर जेवतोस. घरांतल्या सगळ्यांचे तुझ्यावर प्रेम आहे. यापेक्षां आणखी चांगले भाग्य कोणते असते? तरीसुद्धां तुझ्या मनांत जो असंतोष निर्माण झाला आहे, तो तुझ्या मित्राला तू पाहिल्यानंतरच झालेला आहे. तोपर्यंत तुझी कांहीही तक्रार नव्हती. तू प्रसन्न होतास, सुखी होतास. गोविंदच्या बाबतीत जर तुला खरी परिस्थिती कळली तर तुझ्या मनांतली खदखद नाहीशी होईल.

''गोविंद तर सुखच सुख उपभोगतो आहे. त्याला कसली आली चिंता?'' प्रतापने विचारलं.

''तर मग ऐक. संपत्ती, वैभव व ऐश्वर्य यांच्याबरोबर येणाऱ्या सर्व रोगांची तो या वयांतच शिकार झाला आहे. लाखों रुपयांची संपत्ती आहे, पण काय उपयोग? त्याला गोड पदार्थ खाता येत नाहीत, कारण त्याला मधुमेह आहे. जेवणांत त्याला मीठ वर्ज्य आहे, कारण त्याला रक्तदाब आहे. सारखा थकवा येतो, पाय दुखतात म्हणून तो चार पावलेदेखील चालूं शकत नाही. त्याबरोबरच व्यापारांत कामाचा बोजा असल्यामुळे रात्री त्याला झोंप येत नाही. औषधें आणि मनाला शांती मिळावी म्हणून तो वरचेवर इथें येत असतो.'' ऋषीश्वरनी सांगितलं. ते ऐकून प्रताप थक्क झाला.

ऋषीश्वरनी पुढें त्याला सांगितलं, ''तुला हवं असेल तर मीही तुला श्रीमंत बनवूं शकेन. तुझं सध्यां चालूं असलेलं जीवन तुला चालेल, कीं मनस्वास्थ घालवून तडफडत जगत, श्रीमंत माणसाचं जिणं तुला हवंय? तूच काय तो निर्णय घे.'' असं म्हणून त्यांनी प्रतापच्या डोक्यावर हात ठेवला. प्रतापने चटकन डोळे मिटले.

त्याच्या डोळ्यासमोर तो एका दालनांत मोठ्या पलंगावर झोपलेला होता. घरभर नोकरचाकर फिरत होते. समोर फळें मिठाईची ताटें, भरलेली होती. पण प्रयत्न करूनदेखील त्याला पलंगावरुन उठता येईना. नोकरांना हांक मारण्याइतके त्राण त्याच्या शरीरांत नव्हते.

मोठ्या कष्टाने तो उठला आणि त्याने एक पाऊल टाकले तर तो खाली पडला. त्याने त्याच्या पत्नीला आणि आईला हांक मारली, तर त्या दोघी नोकरांना हाका मारुं लागल्या.

''नको, नको, मला नको असलं आयुष्य!'' असं मोठ्याने ओरडत त्याने डोळे उघडले. त्याने पाहिलं तर समोर ऋषीश्वर हंसतमुखाने बसले होते.

प्रताप त्यांना म्हणूं लागला, ''आपण माझे डोळे उघडलेत. मला करोडपतीच्या यातना नको आहेत. मला माझी पत्नी, हवी, ती माझ्या सुखदु:खाची वांटेकरीण आहे. मला माझी आई हवी आहे. तिला मी तिच्या प्राणांपेक्षांही प्रिय आहे; माझी दोन गोजिरवाणी मुले बघितली कीं माझ्या मनाला शांती मिळते.''

''पुत्रा, मी तुझा निर्णय ऐकून खूष झालो आहे. संतुष्टपणा, आरोग्य, आनंद - या गोष्टी माणसा-साठी अत्यंत आवश्यक आहेत. त्यापुढे पैशाची रास व्यर्थ आहे. आणखी एक गोष्ट! माणसासाठी सतत ईर्षा म्हणजे एक शाप आहे. तुझ्या मित्राकडे, गोविंदकडे बघितल्यावरच तुला ही भावना जाणवली. आता ती विरली आहे. आता यापुढे तुझ्या घरांत आनंदीआनंद पसरेल.'' असं म्हणून त्यांनी आशीर्वाद दिला.

प्रतापने विनम्रपणे ऋषीश्वरच्या पायावर डोके ठेवून प्रणाम केला आणि तो समाधानाने घरी परत गेला.

वाईटाचं फळ वाईटच मिळतं!

मुलांनी रोजच्याप्रमाणे लवकर जेवणें उरकली आणि सावित्रीच्या आसपास बसून त्यांनी आग्रह धरला, ''आजी, गोष्ट सांग ना!'' तेव्हां रघू हा लहान मुलगा म्हणाला, ''आजी, असं म्हणतात कीं वाईट करुं नये, आपलं वाईट होतं! माझे आजोबा आमच्या बाबांना सांगत होते कीं चलपतीच्या बाबतीत तसंच घडलं. पण त्याचा अर्थ काय ते कांही मला कळलं नाही. आजी, तूच सांग ना!''

आजीने रघूकडे प्रेमाने बघितलं आणि ती म्हणाली, ''इतक्या लहान वयांत तुला हे सगळं लक्षांत राहातं की रे! ही खरंच मोठी चांगली गोष्ट आहे. वाईट करुं नये, आपलं वाईट होतं - ह्याचीच गोष्ट मी सांगते. नीट लक्ष देऊन ऐका हं सगळेजण!'' आणि आजी गोष्ट सांगू लागली.

फार पूर्वीच्या काळांतली गोष्ट आहे ही! मुंगेर गांवात केशव हा एक शेतकरी होता. बायको, चार मुले, आईवडील - हा त्याचा परिवार होता. केशवच्या कुटुंबातल्या प्रत्येकजण घरासाठी कांही ना कांही काम करीत होता, म्हणून त्यांचे आयुष्य सुरळीतपणे चालले होते.

केशवच्या घरासमोरच श्यामचे घर होते. केशवचे सुखी कुटुंब पाहून श्याम मत्सराने जळत होता. श्यामची मोठी मुलगी सीता आणि केशवची मोठी मुलगी लक्ष्मी, या दोघी एकाच वयाच्या होत्या. दोघीजणींचे आता लग्नाचे वय झाले होते.

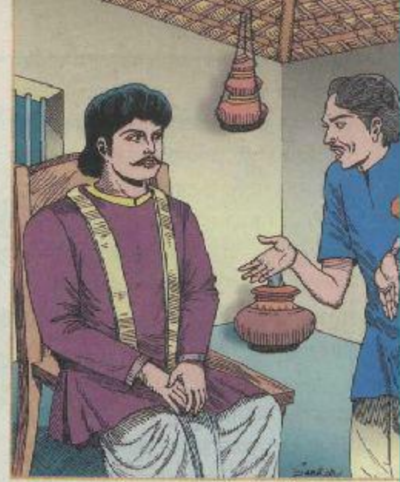
एके दिवशी उजाडताच केशवच्या घरासमोर एक घोडागाडी येऊन थांबली. ती गाडी पाहूनच तिचा मालक सधन असेल असे कळत होते. केशवची एक दूरचा नातलग माधव, त्याची पत्नी व मुलांच्यासह, त्या गाडीतून खाली उतरला. सहासात वर्षांपूर्वी माधव कांही कामासाठी केशवच्या घरीं सहकुटुंब आला होता आणि दोन दिवस राहिला होता. त्यावेळी केशवच्या घरांतले वातावरण आणि त्यांची राहाणी माधवला फार आवडली होती. केशवच्या मुलीचा, लक्ष्मीचा चुणचुणीतपणा आणि समजूतदार स्वभाव बघून माधव व त्याच्या पत्नीने लक्ष्मीला आपली सून करुन घ्यायचीच असा निश्चय केला होता. या कामासाठीच ते इकडे आलेले होते.

जेव्हां श्यामला समजलं कीं एक पैसादेखील हुंडा न देता लक्ष्मी आता लखपतीची सून होणार आहे, तेव्हां तो अस्वस्थ झाला, व त्याला चैन पडेना. कांही करुन हे लग्न होऊं द्यायचं नाही, असा त्याने निश्चय केला. श्याम केशवच्या घरी गेला, माधवची त्याने विचारपूस केली आणि माधवला तो आपल्या घरी घेऊन आला.

श्याम त्याच्याशी खूप गोडगोड बोलला आणि म्हणाला, ''माधवराव, केशव अतिशय भला, सज्जन माणूस आहे, आणि लक्ष्मी तर फारच छान, देखणी मुलगी आहे. पण बोलूं नये, ती एखाद्या डागाळलेल्या फळासारखी आहे. तिला आंकडी येते. ही गोष्ट लपवून तिचं लग्न करायचा घाट त्यांनी घातलेला दिसतोय. आता वैद्याने सांगितलंय कीं लग्न झालं कीं तिचा हा रोग कमी होऊन जाईल.''

त्याच दिवशी संध्याकाळी माधव कुटुंबियां-सहित परत जाण्याची तयारी करायला लागला. श्यामचा शेजारी भूषण याला माधव कां परत जातो आहे, ते ठाऊक होतं. हा भूषण पैशाचा अत्यंत लोभी होता. श्यामच्या मत्सरी स्वभावाचा अंदाज घेऊन त्याच्याकडून पैसे उकळण्याची भूषणने एक योजना आंखली.

त्याप्रमाणे त्याने श्यामला एकांतात सांगितले, ''बघता बघता हाती आलेली लक्ष्मी निघून गेली बघ. जाऊं दे. तुझ्या मुलीसाठी - सीतासाठी मी

एक मुलगा शोधलाय. त्याचं नांव गोविंद. या जगांत त्याची एक आजी तेवढी आहे, बाकी कुणी नाही. तिच्याजवळ लाखो रुपयांची पुंजी आहे. तिचं म्हणणं असं कीं गोविंदने स्वतःच्या पैशाच्या बळावर कांहीतरी व्यापारउद्योग सुरुं करावा. तरच ती तिची संपत्ती त्याला देईल. आता गोविंदच्यात तशी हिंमत आहे, पण जवळ पैसा नाही. त्याचं म्हणणं आहे कीं हुंडा म्हणून दहा हजार रुपये मागायचे आणि त्या रकमेतून व्यापार सुरुं करायचा.''

भूषणच्या या कल्पनेमुळे श्यामच्या मनांत आशा पालवली. त्याला वाटलं कीं दहा हजार हुंडा दिला तर श्रीमंत जांवई मिळेल, आणि त्याच्या आजीची सारी संपत्ती त्याला मिळेलच. त्याने लागलीच या प्रस्तावाला होकार दिला. एका आठवड्याच्या आंतच भूषणच्या घरी सीता व

गोविंद यांनी एकमेकांना पसंत करण्याचा कार्यक्रम गुपचूपपणे पार पडला. सीताला पाहून गोविंद इतका खूष झाला कीं त्याने आपली आंगठी तिला भेट म्हणून दिली. श्यामनेही आनंदाने गोविंदच्या इच्छेनुसार त्याला ते दहा हजार रुपयेही दिले.

गोविंद गेल्यानंतर तिसऱ्याच दिवशी सकाळी शहरांतून आलेल्या माधवबरोबर केशव श्यामच्या घरी आला. इकडच्यातिकडच्या गप्पा झाल्यावर माधवने श्यामला विचारले, "सीताचे लग्न गोविंदशी कधी होणार आहे?"

माधव असं कांही विचारील ह्याची श्यामला कल्पनाच नव्हती. कारण श्यामला वाटत होतं कीं ही गोष्ट कुणालाच माहीत नाही. माधव पुढे हंसून म्हणाला, "तू जे दहा हजार रुपये दिलेस ते वाटताना गोविंद आणि भूषण यांच्यात जोराचा वाद चालला होता. सुदैवाने मी त्याच वाटेने मागून चाललो होतो, म्हणून मला ही बातमी समजली. मी जरा गांवात चौकशी केली तर मला कळलं कीं गोविंद शहरांतला एक पट्टीचा लबाड मनुष्य आहे. भूषणने त्याची मदत घेऊन तुम्हाला फसवले आहे आणि तुमचे पैसेही लुबाडले.

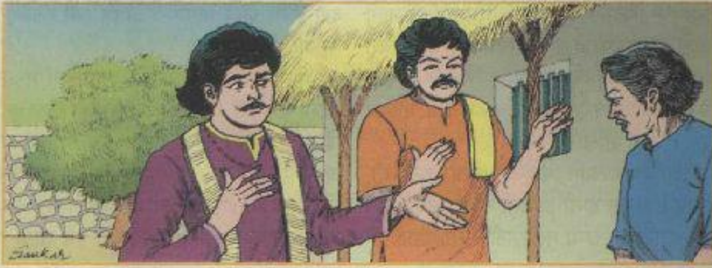
आता ते दोघेही तुरुंगात आहेत." श्यामने लाजेने मान खाली घातली. तेव्हां माधवने त्याला विचारले, "आता सांग श्याम, लक्ष्मीला आंकडी येते हे तू मला सांगितलं होतंस. पण ते खरं आहे कां?"

श्यामने सावकाश उत्तर दिलं, "नाही, ते खरं नाही. मी तुम्हाला खोटंच सांगितलं होतं."

"म्हणूनच तुला ही शिक्षा मिळाली. म्हणतात ना, दुसऱ्याचं वाईट करुं नये, आपलंच वाईट होतं! हेच ते उदाहरण याच्यापुढे तरी शेजाऱ्यांशी चढाओढ किंवा हेवा करुं नकोस. त्या दोषांपासून दूर राहा!" असं म्हणून माधवने श्यामच्या खांद्यावर थोपटले.

गोष्ट संपवून आजीने म्हटलं, "पाहिलंत मुलांनो, लबाड श्यामवर काय परिस्थिती आली? तो स्वतःच एका लबाड माणसाच्या जाळ्यांत अडकला. पैसेही गेले आणि जगांत छी थू झाली ती वेगळीच! म्हणून असल्या वाईट विचारांपासून आपण दूर राहिलं पाहिजे."

"हो आजी" असं म्हणून सर्व मुलांनी आनंदाने टाळ्या वाजवल्या.

भल्लूक मांत्रिक

18

(मायामर्कटने जितकेतु राजाच्या नगरीवर होणाऱ्या हल्ल्याची सूचना दिली. राजाने जेव्हां ऐकलं कीं हल्ला करणाऱ्यांत एक राक्षसदेखील आहे, तेव्हां राजाने माया मर्कटाला आपला प्रधानमंत्री नेमले. जीवगुप्त मंत्र्याने मायामर्कटावर तलवारीने वार करायचा विचार केला, पण मर्कटाने त्याची तलवार खेंचली, आणि जीवगुप्तावर आपली तलवार उपसली. त्यानंतर...)

मायामर्कटाने जीवगुप्तावर तलवार उपसली, ह्यामुळे राज्यसभेंत गोंधळ माजला. राजा जीवकेतु झटकन पुढे गेला, आणि मर्कटाचा हात पकडून त्याला थांबवीत राजा म्हणाला, "अरे मर्कट मंत्री! घाई करुं नकोस, सभेंत रक्तपात झाला तर त्यामुळे राज्याचे नुकसानच होईल. मी जीवगुप्ताला मृत्यु-दंडाची शिक्षा सुनावली आहे. ती अंमलात आणण्याचा अधिकार नगराचा मुख्य वधिक ह्यालाच असतो. हा आमच्या राज्याचा नियम आहे." राजाचे हे शब्द ऐकल्याबरोबर माया-मर्कटाने आपली तलवार म्यानांत ठेवली, आणि जीवगुप्ताकडे वळून तो म्हणाला, "अरे जुन्या मंत्र्या! तू आत्ता मृत्यूच्या दाढेतून वांचला आहेस, तेव्हां ह्या क्षणींच तू हे राज्य सोडून निघून जा."

जीवगुप्ताने जमिनीवर पडलेली तलवार हातांत घेऊन ती म्यान केली. राजा आणि मायामर्कटाकडे एकवार रागाने बघून तो म्हणाला, "महाराजांचं म्हणणं आहे कीं त्यांनी मला शिरच्छेदाची शिक्षा

ठोठावली आहे. पण हा मर्कट मला हे राज्य सोडून जायला सांगतो आहे." आणि दरबाऱ्यांकडे वळून त्याने विचारलं, "हे प्रमुख नागरिकांनो, आता मी काय करावे हे तुम्हीच सांगाल कां?"

दरबारी मंडळी बुचकळ्यांत पडली. आता राजाच्या आज्ञेचं समर्थन करायचं कीं नव्याने मंत्री झालेल्या मर्कटाचं करायचं? तितक्यांत सूर्यभूपती सभागृहांत पोंचला, आणि जितकेतुला प्रणाम करुन म्हणाला, "महाराज! माझं नांव सूर्यभूपती आहे. या जीवगुप्ताला आपण क्षमा करुन सोडून द्यावं. आपल्या राज्यावर हल्ला करणाऱ्यांमधे उदयगिरीचा राजा दुर्मुखही आहे. म्हणून आपण प्रथम राजधानीचं रक्षण करायची व्यवस्था करावी."

दुर्मुखचं नांव ऐकून जितकेतु राजा चकित झाला. थोड्या दूर अंतरावर उभा असलेल्या नगरवेशीच्या पहारेकरी सरदाराला म्हणाला, "ह्या क्षणींच नगराची वेस बंद करा आणि शत्रूपासून नगराचे रक्षण करा. आपल्या सेनापतीला माझी आज्ञा सांगा कीं ताबडतोब सैनिकांना एकत्र करुन किल्ल्याच्या बुरुजांवर आणि खंदकावर संरक्षणाची व्यवस्था करा!"

"जी आज्ञा, महाराज!" असं म्हणून तो सरदार तिथून निघून गेला.

त्यानंतर जितकेतूने सूर्यभूपतीला विचारलं, "तू त्या दुर्मुखराजाला ओळखतोस कां? तो मोठी सेना घेऊन येतो आहे कीं काय?"

सूर्यभूपतीने चिंताग्रस्त चेहरा करुन म्हटले, "महाराज! मी बराच काळ दुर्मुखराजाचा मांडलिक होतो. पण शेवटी राज्य नीट न चालवण्याच्या कारणावरुन मी बंड केले, आणि आमचे राज्य ताब्यांत घेतले. या बंडात राजाच्या अनेक सैनिकांनी मला मदत केली होती. पण सध्यां मात्र कालीवर्मा नांवाचा एक क्षत्रिय तरुण, अस्वल्या मांत्रिक, अस्वलासारखा दिसणारा आणकी एक माणूस, अरण्यांतले चोर, दरोडेखोर, या सर्वांनी मिळून माझ्या किल्ल्यावर हल्ला केला, आणि मला माझ्या राज्यांतून पळवून लावले. त्या दुर्मुखचे हे पाठीराखे म्हणजे हीच सगळी दुष्ट माणसे आहेत. नाहीतरी दुर्मुखजवळ कांही मोठी सेना नाहीच!"

सूर्यभूपतीचे बोलणें ऐकून जितकेतू राजा घाबरला, आणि मायामर्कटाला म्हणाला, "मर्कट-मंत्री! सूर्यभूपतीच्या सांगण्याप्रमाणें भले शत्रूची संख्या कमी असेल, पण ते खूप शूर आणि

शक्तीमान असले पाहिजेत. किल्ल्याच्याबाहेरच्या नगराचे रक्षण कसे करायचे ते आपण नंतर पाहू. आधी आपल्या या किल्ल्याचे संरक्षण करायचा उपाय शोधायला हवा."

हे सारे ऐकून मायामर्कट राजाला सांगू लागला, "हे राजा! किल्ल्याच्या संरक्षणाची आपण मुळीच काळजी करु नये. तो अस्वल्या मांत्रिक आणि त्याचे साथीदार सूर्यभूपतीच्या किल्ल्यांत कसे शिरले हे माहीत आहे कां तुम्हाला? त्यांच्या किल्ल्याचे दरवाजे त्यांनी जाळले आणि नंतर ते आंत घुसले. म्हणून आपण सर्वांत आधी किल्ल्याचं रक्षण करण्यावरच लक्ष दिलं पाहिजे."

राजाने स्वीकृती दिल्यासारखी मान हालवून सूर्यभूपतीला म्हटले, "सूर्यभूपती, तुम्ही आपल्या किल्ल्याच्या दरवाज्यांचे रक्षण करण्याबाबत लक्ष दिलं नव्हतं, म्हणून किल्ला तुमच्या हातून गेला. तेव्हां आता आमच्या किल्ल्याचं रक्षण करायची जबाबदारी मी तुमच्यावर सोंपवतो. जर तुम्ही समर्थपणे ही जबाबदारी पार पाडलीत तर मी तुम्हाला माझा पहिला सरदार नियुक्त करीन आणि तुमचा योग्य तो सत्कारही करीन."

त्याला प्रत्युत्तर म्हणून सूर्यभूपती म्हणाला, "जी आज्ञा महाराज!" आणि तिथून निघून गेल्यानंतर जीवगुप्त मंत्री उंच स्वरांत विचारायला लागला, "महाराज, सांगावं! आता माझी काय स्थिती मानायची? मी माझ्या मंत्रीपदावर आहे कीं नाही?"

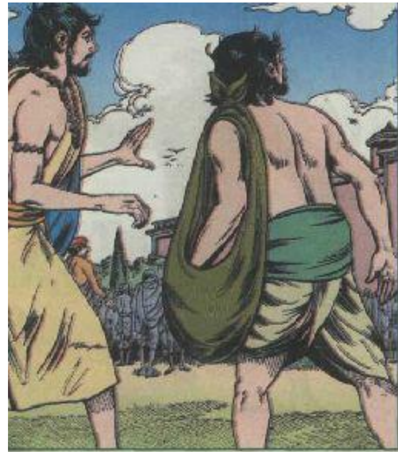
हा प्रश्न ऐकल्याबरोबर मायामर्कट जोराने

किचकिचत म्हणाला, "अहो, माजी मंत्रीजी, तुमचं पद तर केव्हांच गेलंय! तुमचं मस्तक आणखी कांही दिवस धडावर शाबूत नक्की राहील. पण आत्ता यावेळी तुम्ही या दरबारांतून निघून जा."

यानंतर सूर्यभूपती, जीवगुप्त, आणि नगरांतल्या प्रमुख व्यक्ती सभागृहाच्या बाहेर गेल्या. जेव्हां सगळेजण सभागृहाबाहेरचा प्रांगणात पोंचले, तेव्हां पाठीमागून मायामर्कट वेगाने जिन्याजवळ धावला, आणि हातांत तलवार घेऊन आपली शेपूट जोराने हालवीत बोलला, "माझा मंत्रदंड कुणीतरी चोरलाय. जो कुणी तो मला परत आणून देईल, त्याला महाराज आपले अर्धे राज्य देतील आणि राजकन्येशी त्या माणसाचा विवाह होईल."

हे ऐकून सारेच स्तंभित झाले. पण जीवगुप्त

मात्र विकट हास्य करीत बोलला, "ह्या मर्कटाला हेही ठाऊक नाही कीं महाराजांना मुलगीच काय, एकही मूल नाही!"

मंत्र्याचे हे शब्द ऐकून सगळेजण हंसायला लागले. तेवढ्यांत जितकेतू राजा तिथे येऊन पोंचला. मायामर्कटाने राजाच्याकडे रागावून बघत विचारले, "हे राजन्! आपणदेखील कसे राजा आहात? आपल्याला अजून एकही संतान नाही?"

"मर्कटामात्य! याबद्दल मी नंतर सांगीन. प्रथम तू हे सांग कीं तो मंत्रदंड तुला इतका आवश्यक आहे? त्यांत कांही खास बात आहे कां? त्याच्याशिवाय आपण शत्रुराजांना पराजित करुं शकणार नाही कां?"

"राजन्! आपण हा कसला प्रश्न विचारलात? ज्याच्या हाती हा मंत्रदंड असेल त्याला या जगांत अशक्य असं कांहीही असणार नाही. तो केवळ आपल्या सिंहासनाचंच नव्हे, तर आपल्या प्राणांचंदेखील रक्षण करील." मर्कटाने उत्तर दिलं.

त्याचबरोबर जितकेतुने हात वर करुन म्हटले, "मला मुलगी नाही म्हणून याबद्दल कुणी शंका विचारण्याचं कारण नाही. मी एक मुलगी दत्तक घेईन आणि मंत्रदंड आणून देणाऱ्याशी तिचे लग्न लावून त्याला अर्धे राज्यही देईन."

हे ऐकल्यावर सर्व उपस्थित मंडळींना आनंद झाला. त्यापूर्वी वन्यवासी तरुणाने पाळलेल्या अस्वलाचा खेळ पाहाण्यासाठी तिथें बरेच लोक गोळा झाले होते. त्यापैकी दोन तरुण बैरागी दिसत होते. राजाचे शब्द ऐकून ते बावचळल्या-सारखे झाले. त्यांच्यापैकी एकाने आपल्या झोळीकडे हात नेला, पण दुसऱ्याने त्याचा हात धरुन त्याला म्हटले, "अरे शिष्या, घाई करायची नसते. अगोदर आपल्या गुरुजींचा विचार घेतला पाहिजे." आणि लगेच दोघेही तिथून निघून गेले.

कांही प्रमुख नागरिकांनी राजाला सल्ला दिला कीं मंत्रदंड आणून देणाऱ्याला मिळणाऱ्या इनामाबद्दल साऱ्या नगरात दवंडी पिटवावी. नंतर जेव्हां सारेजण तिथून जाऊं लागले, तेव्हां अचानक एक बाण किल्ल्याच्या भिंतीवरुन वेगाने आला आणि त्याच्यामधोमध पडला.

जमावांतला एकजण तो बाण उचलायला पुढे आला, तोंच मायामर्कट ओरडला, "थांबा!" आणि त्याने पळतपळत जाऊन तो बाण हातांत घेतला. त्याची परीक्षा घेण्यासाठी त्याने आपल्या धारदार दांतांनी तो तोडून दूर फेकला व पुढे म्हणाला, "या बाणाची मी जी दशा केली, तीच दशा माझ्या शत्रूंचीदेखील मी करणार आहे." आणि तिथेच मागेपुढे फिरत त्याने विचारलं, "माझा मंत्रदंड कुठे आहे?"

तेवढ्यांत एक मोठा दगड किल्ल्याच्या भिंतीवरुन आंत येऊन राजवाड्याच्या भिंतीवर आदळला. त्याच्या प्रहाराने भिंतीला मोठी भेग पडली.

हे नवेच संकट उभे राहिलेले पाहून जितकेतु आपादमस्तक थरथर कांपायला लागला. आणि त्याने आश्चर्याने विचारले, "इतका मोठा दगड किल्ल्याच्या बाहेरुन आंत फेंकणारा कांही सामान्य मनुष्य नसावा, राक्षस असावा! मर्कटामात्य! असल्या राक्षसांशी लढून आपण जिवंत तरी राहूं कां?"

ज्या नागरिकांनी दगड येऊन पडताना पाहिले होते, ते पळून जाऊं लागले. राजाला धीर देत मायामर्कट म्हणाला, "हे राजा! आपण चिंता करुं नये. ब्रह्मपुत्रेच्या डोंगरघाटींत असल्या महान शक्तीमान राक्षसांना माझे गुरु मिथ्यामिश्र यांनी आपले नोकर म्हणून ठेवलेले आहेत."

तेव्हां राजाने घाबरुन विचारले, "मंत्रीजी, तर मग त्यांना इथें बोलावून तुम्ही, माझे राज्य व मी, आम्हाला या संकटातून वांचवू शकाल?"

मायामर्कट हंसून म्हणाला, "राजन्! आपण किती भोळे आहात! तुम्हाला काय वाटतं कीं तुमच्यासारख्या लहान राज्याच्या राजाला

वांचवण्यासाठी सर्वश्रेष्ठ मांत्रिक असलेले माझे गुरु तो नदीकांठ सोडून इकडे येतील कीं काय? त्यांच्या मंत्रशक्तीच्या बळावर ते प्रथम हा लोक आणि नंतर वरचा लोकदेखील जिंकायला जाणार आहेत. पण भल्लूकपाद नांवाची एक तुच्छ व्यक्ती त्यांना थांबवते आहे. त्यांचाच शिष्य या वेळी आत्ता किल्ल्याच्याबाहेर आलेला अस्वल्या मांत्रिक आहे."

मर्कटाचे हे शब्द ऐकून जितकेतुच्या मनांत शंका उत्पन्न झाली कीं कुणी दोघे मांत्रिक कांहीतरी अपूर्व शक्ती मिळवण्यासाठी, त्याच्यासारख्या लोकांचा उपयोग करीत आहेत. आपल्या सिंहासनाच जर रक्षण करायचं असेल तर अस्वल्या मांत्रिकाचा वध करायलाच हवा! म्हणून किल्ल्याच्या सुरक्षेची जबाबदारी मर्कटावर सोंपवण्यापेक्षां आपण स्वतःच घ्यावी. असा

विचार करुन राजा मर्कटाला म्हणाला, "मर्कट-मंत्री, किल्ल्याच्या भिंतीवरुन प्रथम शत्रू किती अंतरावर आहे ते आपण पाहिलं पाहिजे. सैनिकांनाही सज्ज राहाण्याची सूचना द्यायला हवी." असं सांगून राजा जवळच्या बुरुजाकडे जायला लागला.

मायामर्कटही "माझा मंत्रदंड कुठे आहे?" असे ओरडत राजाच्या पाठोपाठ जाऊं लागला.

त्यानंतर राजा व मायामर्कटाने किल्ल्याच्या भिंतीवरुन बाहेरच्या मैदानाकडे पाहिले. किल्ल्यानजीक घोड्यावर कालीवर्मा, म्हशीवर अस्वल्या मांत्रिक, हत्तीवर अस्वल्या वधिक, उग्रदंड राक्षस आणि थोडेसे सैनिक त्यांना दिसले.

ते पाहून राजा आपादमस्तक थरथर कांपत म्हणाला, "अहो मंत्री! इतर लोकांचं कांही मी सांगू शकत नाही, पण त्या राक्षसाकडे बघून खरोखरीच मी मात्र खूप घाबरलोय. याला आपण जिंकणं शक्य तरी आहे कां?"

"आपली वडील मंडळी म्हणतात कीं जे मानवाला शक्य होत नाही, ते मंत्राने साध्य करता येतं. पण जो मंत्र सहजसाध्य नाही, तिथे तंत्र वापरणं शक्य असतं. अरे बाप रे! माझा मंत्रदंड कुठे आहे?" असं म्हणून मायामर्कट इकडेतिकडे उड्या मारीत मंत्रदंड शोधू लागला. मर्कटाचा आवाज ऐकून तो वन्यवासी तरुण हत्तीवरच उभा राहिला, आणि मर्कटाच्या दिशेने त्याने बाण रोखून लावला व म्हटले, "अरे भ्याड माकडा! हा बघ, हा घे तुझा मंत्रदंड - बाणाच्या रुपाने येतो आहे." आणि त्याने बाण सोडला. बाण सर्रकन येऊन मर्कटाच्या गुडघ्याला लागला.

बाणामुळे घायाळ झालेला मर्कट तोंडावरच खाली पडला. परंतु "तांत्रिक गुरु!" असे ओरडून तो पुन्हां झटकन उभा राहिला. त्याने तो बाण दोन्ही हातांनी ओढून काढत म्हटले, "अरे, या भ्रांतिमतीला तुझा बाण कांहीही करुं शकत नाही." आणि तो बाण त्याने कालीवर्मा व अस्वल्या मांत्रिकाकडे फेंकला. पुन्हां एकदा किचकिचत तो किंचाळला, "कुठे आहे माझा मंत्रदंड?"

(क्रमशः)

वेताळ कथा

दलपतीची कहाणी

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला. झाडा-वरुन त्याने प्रेत खाली उतरवले आणि खांद्यावर घेतले, व स्मशानाच्या दिशेने तो जाऊं लागला. तेव्हां प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने म्हटलं, "राजन्, इतक्या दीर्घ प्रयत्नांनंतरदेखील मला अजून तुझे लक्ष्य काय आहे ते समजत नाही. इतके कष्ट घेतो आहेस, जीव धोक्यांत घालतो आहेस, पण त्याचा कांहीही फायदा होत नाही. तू जर हे सारं स्वतःच्या हितासाठी करीत असतास, तर ते योग्य होतं. पण तू हे इतर कुणातरी व्यक्तीसाठी इतके कठोर परिश्रम करतो आहेस. तुला जर यांत यशस्वी व्हायचं असेल तर एक उपाय सुचवतो. डोळे मिटून तू दलपती नांवाच्या एका तरुणाचं अनुकरण कर. तो अत्यंत कपटी, धोकादायक व हजरजबाबी

होता. पण तुझ्यांत या गुणांचा अभाव आहे. हे गुण अंगी असले तरच तुला यश मिळेल. त्याची कहाणीच मी तुला सांगतो." आणि वेताळाने दलपतीची कहाणी सांगायला सुरवात केली.

लक्ष्मीपूरपासून जरा दूरवर कामापूर गांव होते, तिथे गजपती नांवाचा एक व्यसनी माणूस होता. जुगारांत त्याने सारे कांही गमावले होते. किती तरी लोकांचे कर्ज त्याला फेडायचे होते. शेवटी लोकांनी कंटाळून गजपतीला तंबी दिली कीं एका निश्चित तारखेच्याआंत जर त्यांच्या रकमा परत दिल्या नाहीत, तर ते त्याला न्यायालयांत खेंचतील व कठोर शासन देववतील. घाबरुन गजपती लक्ष्मीपुरला पळून आला. तिथें त्याला कुणीतरी सांगितलं कीं दूरच्या अरण्यांत भरपूर सोने आहे, तेव्हां तिथें जाऊन त्याने नशिबाची परीक्षा पाहावी. तो तिथून त्या अरण्यांत गेला आणि फिरत राहिला. थकवा आल्यावर एका झाडाच्या सांवलीत बसला.

तिथें त्याचा डोळा लागला. कांही वेळानंतर जोरांत आरडाओरडा सुरुं झाला. तो त्या दिशेने पुढे गेला तर त्याला तिथे एक घर दिसले. दार उघडेच होते म्हणून तो सरळ आंत गेला. तिथें त्याला जमिनीवर एक तरुण निजलेला दिसला. त्याच्या शेजारी हिरवी साडी नेसलेली एक तरुणी बसलेली होती.

या अरण्यांत भुते आहेत हे गजपतीला ठाऊक नव्हते. तिथे ही इतकी सुंदर तरुणी बसलेली पाहून त्याला नवल वाटले. त्याने विचारले, "काय झालं?"

"घराच्याबाहेर उभे राहून याने पाणी मागितलं. मी त्याला आंत बोलावले. आंत येताच मला पाहून तो बेशुद्ध पडला." त्या तरुणीने खुलासा केला.

तिचा आवाज फारच भसाडा व कर्कश होता. तिचे बोलणे ऐकून गजपती एकदम भेदरला आणि म्हणाला, "तुझा हा आवाज ऐकून कुणीही घाबरेल!"

"हो, तू म्हणतोस ते बरोबर आहे. इतक्या दिवसानंतर माझ्याशी धिटाईने बोलणारा तू पहिलाच तरुण मला भेटला आहेस. ह्याला शुद्धीवर आण आणि त्याच्याशी बोलत राहा. तोपर्यंत मी तुमच्या दोघांसाठी जेवण आणते." असं म्हणून ती बाजूच्या खोलीत गेली.

गजपती त्या तरुणाजवळ बसला आणि त्याने त्याच्या तोंडावर थोडे पाणी शिंपडले. त्याला धीर देत गजपती म्हणाला, "आता डोळे उघड पाहूं! घाबरुं नकोस, मी आहे तुझ्याबरोबर!"

त्या तरुणाने डोळे उघडले आणि क्षीण आवाजांत त्याने प्यायला पाणी मागितले.

गजपतीने त्याला प्यायला पाणी दिले आणि विचारले, "एक मुलीला पाहून तू बेशुद्ध झालास? इतका भित्रा आहेस तर अरण्यांत यायचं तरी कशाला?"

त्या तरुणाने आपलं नांव चलपती आहे असं सांगितलं. तो पुढे म्हणाला, "ही कांही साधीसुधी मुलगी दिसत नाही. डाकीण आहे, म्हणून मी घाबरलो. मी लक्ष्मीपुरांत राहातो. या अरण्यांत भुतेखेते आहेत हे मला माहीत आहे."

गजपती चकित झाला. त्याने विचारले, "अरे, माहीत होतं तर आलास कशाला या अरण्यांत?"

चलपतीने खुलासा केला, "माझी आई अचानक खूप आजारी पडली. वैद्याने म्हटलं कीं हा नवीन प्रकारचा रोग आहे. जर या रोग्याला काळा आंबा खायला दिला तर हा रोग बरा होऊं शकतो. काळा आंबा हा फार गुणकारी आहे आणि सिरीपुरमधे तो मिळतो, हे मला माहीत होतं. तिथें जायचं म्हणजे या अरण्यांतूनच जावं लागतं आणि इथे भुते असतात हे ही मला ठाऊक आहे. पण मला भुतांची भिती वाटते."

असूं दे. तुझ्या आईसाठी औषध आणायला इकडे आला आहेस ना? किती चांगली गोष्ट आहे ही! तुझं कौतुक केलं पाहिजे." गजपती म्हणाला.

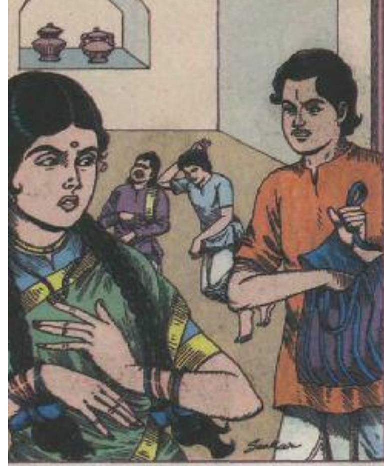
चलपती खूष होऊन पुढे सांगू लागला, "भीती होती, तरीदेखील या घराजवळ आलो नि पाणी प्यायला मागितलं. तेव्हां आंतून आवाज आला, "इथे पाण्याला कांही कमी नाही. आंत ये नि हवं तितकं पाणी पी!" हा आवाज वयस्कर बाईचा वाटला. आंत आलो तो हिरवी साडी नेसलेली, केसांच्या दोन जटा बांधलेली एक तरुणी

दिसली. ती डाकीण आहे हे मी ओळखलं, नि मी घाबरुन बेशुद्ध पडलो. कसंही करुन मला वांचव आणि इथून घेऊन जा!" चलपती काकुळतीने म्हणाला.

ती तरुण स्त्री म्हणजे भूत आहे, हे जेव्हां गजपतीला समजलं, तेव्हां तोही थरथर कांपायला लागला. त्याच वेळी हिरवी साडी नेसलेली ती तरुणी तिथे आली. तिच्या हातांत मिठाईची थाळी होती. तिने हंसून म्हटलं, "तर तुम्हाला दोघांना वाटतंय कीं मी भूत आहे म्हणून! मग या थाळींत मी काय तुमच्यासाठी नरमांस आणलंय कीं काय?" आणि ती जवळ आली. दोघेही जोराने किंचाळले, आणि पुन्हां बेशुद्ध झाले.

नेमका त्याच वेळी दलपती नांवाचा एक तरुण त्या मार्गाने जात होता. त्यानें हे किंचाळणे ऐकले. तो सिरीपुर गांवात राहात होता. उषा

नांवाच्या एका मुलीवर त्याचे प्रेम होते. पण उषाचे आईवडील अडून बसले होते. जो कुणी एक हजार सोन्याच्या मोहरा देईल, त्याच्याशीच उषाचे लग्न होईल असे त्यांनी ठरवले होते. दलपतीपाशी कांही इतके धन नव्हते. त्याच्या ज्योतिषावर विश्वास होता. म्हणून आपला विवाह उषाबरोबर होईल कीं नाही, हे ज्योतिष्याला विचारण्यासाठी तो गेला होता.

गजपतीची कुंडली पाहून ज्योतिषी म्हणाला, "ज्या मुलीवर तुझं प्रेम आहे, तिच्याशी तुझं लग्न होण्याची बरीच शक्यता आहे. आजच अरण्यांतल्या वाटेने तू लक्ष्मीपुरला जा. तिथल्या राममंदिरात पूजा कर. जातायेताना वाटेत कांही प्रकृतिला त्रासबीस झाला तर साऱ्या रोगांवर रामबाण उपाय म्हणून एक काळा आंबा खा. तुझ्याबरोबरही कांही काळे आंबे घेऊन जा. लोक म्हणतात कीं त्या अरण्यांत भुतेडाकिणी आहेत. तू धाडसाने त्या वाटेने जाऊं शकशील कां?"

"मी कुंडलीवर विश्वास ठेवतो, भुताखेतांवर विश्वास ठेवत नाही, "दलपतीने उत्साहाने म्हटलं.

त्यानंतर, दलपतीने आपल्या घराच्या मागच्या अंगणात असलेल्या आंब्याच्या झाडावरुन कांही काळे आंबे तोडले आणि ते पिशवींत भरले. लक्ष्मीपुरला जायला त्याने अरण्यांतली वाट धरली. थोड्या अंतरावर गेल्यानंतर त्याला गजपती व चलपतीचे ओरडणे ऐकूं आले.त्या आवाजाच्या दिशेने दलपती त्या घराकडे गेला. आंत गेल्यानंतर दोन तरुण बेशुद्ध पडलेले त्याला दिसले आणि त्यांच्या बाजूला हिरवी साडी नेसलेली एक तरुणी खाली मान घालून बसली होती. तिचे सौंदर्य पाहून तो थक्कच झाला आणि त्याने विचारले, "काय झालं? कोण आहेस तू?"

"मला नाही माहीत मी कोण आहे ते. मी इथे कशी आले तेही मला माहीत नाही. या दोघांना मी भूत वाटले. कदाचित, खरंही असेल ते!" त्या तरुणीने म्हटलं.

दलपतीने तिच्याकडे शंकेखोरपणे बघून विचारले, "भुतखेते नसतातच. तू माणूसच आहेस, पण कांहीतरी रोगाने तू आजारी आहेस. म्हणून तुझा भूतकाळ तुला आठवत नाही. तुझा आवाजही कर्कश झालाय. माझ्याजवळ काळा आंबा आहे. तो खाल्ला कीं कोणताही आजार बरा होता. हा अगदी रामबाण उपाय आहे. तो खाल्लास तर तुला पूर्वीचे दिवस आठवतील."

ती घाबरुन बोलली, "मी आजारी नाही. काळा आंबा मला खाता येणार नाही. या दोघांना घेऊन तू इथून ताबडतोब निघून जा."

दलपतीने नकारार्थी मान हालवीत म्हटले, "तू भूत आहेस त्यावर माझा विश्वास नाही बसत. मी तुला हा काळा आंबा खायला लावणारच. त्यानंतरच मी इथून निघून जाईन." असं म्हणून पिशवींतून त्याने एक आंबा काढला.

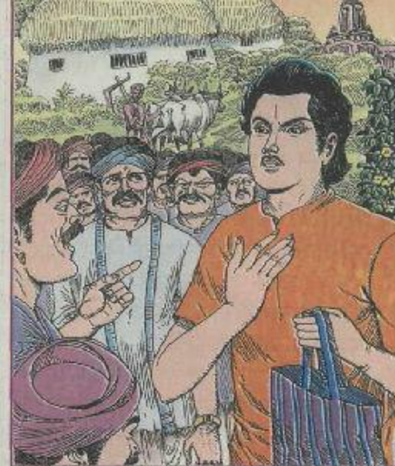
तो आंबा पाहिल्यावर ती आणखीनच घाबरली व म्हणाली, "आंतल्या खोलींत सोन्याच्या मोहरांच्या थैल्या भरलेल्या आहेत. तुला हवी तितकी संपत्ती घेऊन जा."

तिच्या बोलण्याकडे लक्ष न देता दलपतीने आणखी एक आंबा काढला आणि ती ओरडत बाजूच्या खोलीतून पळून गेली. दलपती तिच्या मागोमाग त्या खोलींत गेला. ती तरुणी तिथे नव्हती, पण तिथे सोन्याच्या मोहरांनी भरलेल्या खूप थैल्या होत्या.

दलपती खोलीच्या बाहेर आला आणि गजपती व चलपतीच्या चेहऱ्यांवर त्याने थोडे पाणी शिंपडले. दोघेही थोड्या वेळांत शुद्धीवर आले व उठून बसले. त्याने आपली ओळख करुन दिली आणि त्यांचीही माहिती करुन घेतली.

जसं चलपतीला समजलं कीं दलपतीजवळ काळे आंबे आहेत, तसा तो फारच खूष झाला. त्याने दलपतीकडून एक फळ घेतले नि म्हटले, "तू फार धीट आहेस. भुतालादेखील घाबरवून पळवून लावलेस तू!"

दलपतीने जेव्हां खात्रीपूर्वक सांगितले कीं ती भूत नाही, तेव्हां गजपतीने प्रश्न केला, "तर मग ती हिरव्या साडीतली तरुणी इथे कशी राहाते? आणि ती अदृश्य कशी झाली?"

"मी ऐकलंय कीं अवंतीचा राजा जेव्हां युद्धांत हरला होता, तेव्हांपासून त्यांचे कुटुंब, वारसदार याच अरण्यांत राहातात. हे गुपित कुणाला माहीत असावं अशी त्यांची इच्छा नाही. ती अवंतीची राजकन्या असली पाहिजे. लोकांना दूर ठेवण्यासाठीच ती आपण भूत असल्याचे नाटक करते, असं मला वाटतं." दलपतीने म्हटलं.

"आमचं मत तुझ्या मतापेक्षां निराळं आहे. पण आता आम्ही काय करावे ते तूच सांग ना!" त्या दोघांनी दलपतीला विचारलं.

आणि दलपतीच्या सांगण्यानुसार तिघांनी सोन्याच्या मोहरांची एकेक थैली उचलून घेतली. हे रहस्य आणखी कुणालाही कळता कामा नये, हाही निर्णय त्या तिघांनी मिळून घेतला. तिथून निघाल्यानंतर गजपती सरळ कामापुरला निघून गेला.

जेव्हां चलपती आणि दलपती लक्ष्मीपुरला पोंचले, तेव्हां गांवातल्या लोकांनी त्यांना घेरले आणि अरण्यांतल्या भुताखेतांसंबंधी अनेक प्रश्न विचारुन भंडावून सोडले. दलपतीने त्यांना सांगितले, ''तिथली भुते फारच भयानक आहेत. यापुढे मी कधीही त्या अरण्यांत जाणार नाही. मी लांबच्या रस्त्याने सिरिपुरला निघून जाईन.''

वेताळाने ही कहाणी ऐकवल्यानंतर विक्रमार्काला विचारले, ''राजन्, जेव्हांपासून दलपतीला अरण्यांत गजपती आणि चलपती भेटले, तेव्हांपासून प्रत्येक बाबतीत दलपती लबाडी करतो आहे. त्या दोघांना त्याने सांगितले कीं भुतेखेते नसतातच. पण त्याने गांवकऱ्यांना सांगितले कीं तिथे महाभयंकर भुते आहेत. तिथे यापुढे जाण्याचा प्रश्नच येणार नाही, असंही म्हणाला. हा खोटारडेपणा, किंवा फसवणूक नाही कां? म्हणजे भुताखेतांवर त्याचा खरोखरी विश्वास आहे कीं नाही, ते समजतच नाही. माझ्या या शंकांची उत्तरे माहीत असूनही तू गप्प बसलास, तर तुझ्या मस्तकाची शकले होतील.''

विक्रमार्काने उत्तर दिले, ''कोणत्याही व्यक्तीं-मधे जन्मतःच दैवी शक्ती नसतात. या कल्पना त्यांचे आईवडील, शेजारी व नातेवाईकांच्या बोलण्यावरुन निर्माण होतात. पण दलपतीवर याचा कांही एक परिणाम झाला नाही. अरण्यांत भुते आहेत यावर चलपतीचा विश्वास होता. म्हणून ती हिरव्या साडीतली तरुणी पाहिल्यावर लगेच तो बेशुद्ध झाला. जेव्हां गजपतीला त्या तरुणीने सांगितले कीं मी भूत आहे, तेव्हां गजपती बेशुद्ध पडला. पण दलपतीचा असल्या गोष्टींवर विश्वास नव्हता, म्हणून त्याने तिला एक तरुण स्त्री समजूनच तिच्याशी बोलणे सुरुं केले. पण गांवकऱ्यांना मात्र त्याने सांगितलं कीं त्या अरण्यांत भयंकर भुतेखेते आहेत. त्याच्यामागे एक हेतू होता. दलपतीला माहिती होतं कीं अवंतीचा राजपरिवार त्या अरण्यांत अज्ञातवासांत राहूं इच्छित होता. त्यांचे हे रहस्य लोकांना समजले तर त्या परिवारावर संकट येऊं शकले असते. ते त्याने टाळले, म्हणून दलपती लबाड, खोटा आहे ही समजूत चुकीची आहे. तो नुसताच हजरजबाबी होता हे ही समजणें योग्य नाही.

राजाचे मौनभंग करण्यांत सफल झालेला वेताळ शवासहित अदृश्य झाला, आणि पुन्हां झाडावर जाऊन बसला. *(तुलसी यांची रचना)*

देवांचे नृत्य

एका मणिपुरी दंतकथेनुसार, देव आपले कामधाम सोडून पंधरा दिवस मौजमजा करण्यासाठी वेळ काढतात. मणिपुरी लोक या दिवसांत लाई-हरोबा हा उत्सव साजरा करतात. (लाई-देव आणि हरोबा-मौज) हा एप्रिल-मे मधे असतो. शिवाने एक मोठे सरोवर पाहिले व आपले त्रिशूळ त्यावर रोखले. झालं, सरोवर आटले. देवाने सात देव आणि सात देवतांना स्वर्गातून जमिनीवर माती आणायला सांगितली, आणि त्या जागेवर पसरली. हे काम पूर्ण झाल्यानंतर, या जागेवर त्या देवदेवतांनी सात दिवस आणि सात रात्रीं, सतत नृत्य केले. सर्पांचा देव, नागदेव आपला मणी घेऊन तिथे हजर होता. त्या मण्याच्या प्रकाशांत तो परिसर उजळून निघाला. म्हणून त्या जागेला मणीपुर हे नांव मिळाले.

पहिले मुस्लिम बांधकाम

दिल्लीमधे एक मशीद आहे. फारसी भाषेंत तिचे नांव आहे ''दमात-उल-इस्लाम.'' ही कुतुबमिनार

जवळ असून भारतांतील ते पहिले मुस्लिम बांधकाम आहे. दिल्लीचा सुभेदार कुतुबुद्दिन याने पृथ्वीराजचा पाडाव केल्यानंतर ही इमारत बांधली. रायपिठोराचा किल्ला जमीनदोस्त केल्यानंतर त्यातले कोरीव स्तंभ व इतर सामानाचा उपयोग या मशिदीसाठी केला गेला. तेव्हां पासून इंडोमुस्लिम स्थापत्यकला या नांवाची नवी शैली निर्माण झाली.

देशविदेशीच्या दंतकथा (जावा)

आभाळांतून भाग्य

शेंकडो वर्षांपूर्वी जावा बेटांत (हे आज इंडोनेशियाचा भाग आहे) अनेक राज्ये होती. त्यापैकी एका राज्याचे राजचिन्ह कोंबडा होते. त्याच्यामागे एक कहाणी आहे.

त्या राज्याच्या युवराजाला कोंबड्यांची झुंज लावायची फार आवड होती. त्याचे सवंगडी जिथे कुठे मिळतील तिथून चांगले कोंबडे घेऊन येत, आणि त्यांना झुंजायचे शिक्षण देत होते. अधून-मधून, राजवाड्याच्या मागल्या अंगणात हा खेळ उघड्यावरच होत होता.

या उनाड मुलांच्या खेळापायी आपले चांगले कोंबडे गमवायचे, हे कांही नागरिकांना आवडत नव्हते. पण त्याबद्दल राजाकडे तक्रार कशी करणार? या खेळामागे कारणीभूत होता युवराज, त्यांचा भावी राजा! पण एकदा काय झालं, राजा वेष पालटून गांवांतून हिंडत असताना, आपल्या मुलाचे मित्र बळजबरीने एका शेतकऱ्याचा कोंबडा घेऊन जाताना राजाने पाहिले. हे काम युवराजांसाठी करतो आहोत, असे ते मित्र मोठ्या अभिमानाने सांगत होते. राजाला वाईट वाटले. लोकांशी बोलल्यानंतर हा प्रकार वरचेवर होत होता, हे त्याला समजले.

राजा वाड्यावर परत आला आणि त्याने तावडतोब आपल्या एकुलत्या एक मुलाला, राजपुत्राला हद्दपारीची शिक्षा दिली. राजा अतिशय संतापी व कडक होता, त्यामुळे या शिक्षेचा फेरविचार करावा, हे सांगण्याचे धाडस कुणाला झाले नाही. राजपुत्राला राजवाडा सोडून जावेच लागले. राज्याची हद्द ओलांडून तो अरण्यांत

जाईपर्यंत राजाचे गुप्तहेर युवराजाच्या मागावर होते. त्यांनी तो हद्दपार झाल्याची खात्री करून घेतली.

अरण्यांत आता अंधार पडायला लागला. कुठे जावे ते युवराजाला समजेना तो शूर, धीट होता, तरी रानटी जनावरांचे आवाज ऐकून तो अस्वस्थ होता.

त्याला एका झोंपडीतून येणारा अंधुकसा उजेड दिसला. त्याने जाऊन दार वाजवले. एका तरुण मुलीने दार उघडले व त्याला नखशिखान्त न्याहाळले. युवराजाने आपली दुर्दैवी कथा तिला सांगितली, पण आपण या राज्याचे युवराज आहोत, हे मात्र सांगितले नाही. तिला त्याची दया आली व तिने त्याला आसरा दिला. तिचे आईवडील याच अरण्यांत राहून वनौषधी वनस्पती गोळा करीत व त्या वैद्यलोकांना पुरवीत असत. एकदा नावेतून नदीपार जात असताना नाव उलटली व त्या अपघातांत ती दोघेही बुडून मरण पावली. त्या मुलीला कुठे जावे ते कळेना, म्हणून ती तिथेच एकटी राहून तिच्या आईवडिलांप्रमाणे वनौषधी जमवीत राहिली.

राजपुत्र तिथेच राहूं लागला आणि नंतर त्याने तिच्याशी लग्न केले. तो सशक्त व बुद्धिमान होता. तो हरणें, पक्षी, पकडायचा, आणि ते लाकूडतोड्यांना विकायचा. त्याचबरोबर पत्नीलाही औषधी वनस्पती गोळा करण्यांत मदत करायचा.

असेच दिवस जात होते. एका दिवशी अरण्यांत आलेल्या लांकूडतोड्यांकडून राजा मरण पावल्याची बातमी राजपुत्राला कळली. "हे बघ, मी कांही दिवसांसाठी नगरांत जाऊन येतो. आणि पाहूं या, कदाचित आपले भाग्य त्यानंतर लौकरच पालटेल." तो पत्नीला म्हणाला. "पण लौकर या हं... नंतर काय होणार ते तुम्हाला माहीत आहेच." ती लाजून त्याला म्हणाली. कारण लौकरच ती आई होणार होती.

राजपुत्राने हंसून होकार दिला आणि तो नगराकडे निघाला. जेव्हां नागरिकांना राजपुत्र परत येताना दिसला, तेव्हां त्यांनी समाधान व्यक्त केले. तो गादीचा एकमेव वारस होता. त्याला हद्दपार केल्यानंतर राजाने दुसऱ्या कुणालाही वारस नेमलेले नव्हते.

साहजिकच, राज्याभिषेक समारंभ लगेच झाला व इतरही औपचारिकविधी व संस्कार सुरुं झाले. त्या सगळ्या गडबडीत नव्या राजाला या आदरसत्काराच्या कार्यक्रमांतून अरण्यांत परत जाण्याइतकी उसंत मिळाली नाही.

त्याचवेळी नदीला अचानक प्रचंड पूर आला आणि ते अरण्य पाणीमय झाले. राजपुत्राच्या

पत्नीला दूरच्या भागांत जाऊन एका गुहेंत आश्रय घ्यावा लागला. त्या भागांत राहाणाऱ्या कांही दयाळू, मोळीविक्या मजुरांनी व त्यांच्या बायकांनी तिचे बाळंतपण केले, व तिने एका गोजिरवाण्या मुलाला जन्म दिला.

इकडे राजा अरण्यांत बायकोला भेटायला गेला. त्याला तिला आश्चर्यचकित करायचे होते, पण त्याला ती दिसली नाही. त्यांची छोटी झोपडीही नष्ट झालेली होती.

इकडे त्याची पत्नी छोट्या बाळाला घेऊन गुहेबाहेर येऊन बसली होती. आणि त्याच्या डोक्यावरून एक मोठा पक्षी उडत गेला. त्याच्या चोंचीतले एक चिमुकले कोंबडीचे पिल्लूं जवळच खाली पडले. तिने ते पिल्लूं उचलले, त्याला पाणी, पाजले व त्याला जवळ घेतले. तिच्या मुलाबरोबरच ते पिल्लूंही वाढूं लागले. तो डौलदार आणि गुटगुटीत कोंबडा पाहिला कीं बघणारे स्तिमित होऊन जात. असा देखणा कोंबडा अद्याप कुठेही आढळला नव्हता, अगदी परीकथेमधेसुद्धां! तो कोंबडा गुहेबाहेर अंगणात फिरत राही, आणि जवळ येणाऱ्या पक्ष्यांना व जनावरांना हाकलून लावीत असे.

त्या काळांत नव्या राजाने आपला जुना खेळ, कोंबड्याच्या झुंजी लावण्याचा छंद, सुरुं केला. अर्थात, आता मात्र तो जाहीररित्या होऊं लागला. नागरिकांचे कोंबडे हिरावून वा चोरून आणायची आता जरुरी नव्हती. उलट जिंकणाऱ्या कोंबड्यांच्या मालकांना भरघोंस बक्षिसे मिळायला लागली.

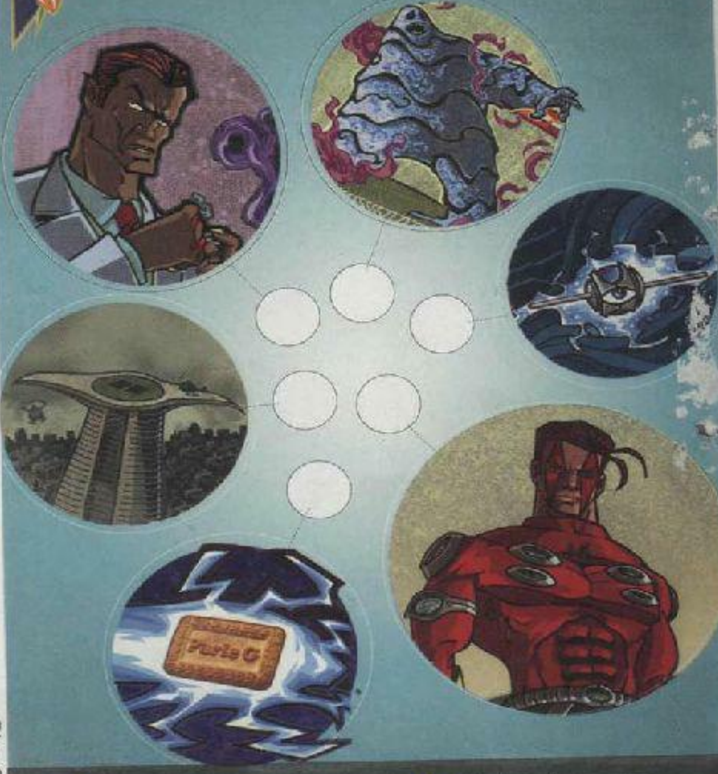
राजपुत्राच्या मुलाचे नांव केलरस ठेवले होते. तो आता बारा वर्षांचा झाला होता. त्याच्या कानावर या खेळाची माहिती आली. आपल्या आईची परवानगी घेऊन तो हा खेळ बघायला शाही मैदानावर गेला. त्यादिवशी राजाने स्वत: पाळलेले खास कोंबडे नागरिकांच्या उत्तमोत्तम कोंबड्यांशी लढत देणार होते. राजाच्या कोंबड्यांनी इतर कोंबड्यांना हरवले.

"सरकार, जर माझ्या कोंबड्याने आपल्या कोंबड्याचा पाडाव केला, तर आपण मला काय द्याल?" केलरसने विचारले. त्याने आपला कोंबडा टोपलीत झांकून ठेवलेला होता. त्या हंसतमुख, देखण्या मुलाला पाहून राजाच्या मन[illegible] चलबिचल झाली. कारण काय असावे ते त्याला कळले नाही.

"पण जर माझ्या कोंबड्याने तुझ्या कोंबड्याला हरवलं तर?" राजाने त्याला विचारले. आपल्या कोंबड्यांची राजाला पक्की खात्री होती.

PARLE

फरक ओळखा जोड्या जुळवा

1. पाण्यातील राक्षस
2. टरोलिनचं हेडक्वार्टर
3. दुर्जनांचा नाश करणारा
4. जी-मॅनचा पॉवर सप्लाय
5. जी-मॅनचा मित्र
6. अंधारातील राजा

"मी एक गरीब मुलगा आहे. माझ्या कोंबड्याकडून तरी मला बक्षीस मिळेल, या आशेने मी इथे आलो आहे. मी आपल्या काय देणार? मी आपल्या पदरी राहून कांही दिवस चाकरी करीन." केलरसने उत्तर दिले. नंतर त्याने आपला कोंबडा टोपलीतून काढला.

"अरे बापरे! हा तर राक्षसकोंबडाच दिसतो आहे!" दरबारी एकमेकांत कुजबुजले. झुंज सुरुं झाली. केलरसच्या कोंबड्याने राजाच्या कोंबड्यावर विजय मिळवला. राजाने केलरसला शंभर नाणी बक्षीस दिली. नंतर त्याच्या कोंबड्याने राजाच्या सगळ्याच कोंबड्यांना हरवले. दर झुंजीसाठी केलरसला भरपूर इनाम मिळाले.

"अरे पोरा, तुझा हा कोंबडा तू मला विकत देशील कां?" राजाने विचारले.

"नाही, छे! मी कसा विकणार त्याला? तो तर [illegible] मित्र आहे. माझा जन्म झाल्यानंतर एक दिवशी हा आभाळांतून येऊन खाली पडला आणि माझ्याबरोबरच मोठा झाला. या कोंबड्यामुळेच आज मला इतकी बक्षीसें मिळाली. आता माझी आई व मी, किमान साधेसुधे जीवन तरी सुखाने जगूं शकूं," केलरस समाधानाने म्हणाला.

"तुझा जन्म कुठे झाला?" राजाने विचारले.

"बारा वर्षांपूर्वी एकदा मोठा महापूर आला होता. माझीआई निवाऱ्यासाठी एका गुहेत थांबली, कारण माझे वडील कांही कामासाठी दूर कुठेतरी गेलेले होते." केलरसने सांगितले. राजाची उत्सुकता आता जास्तच वाढायला लागली.

"बरं तर, तुझा हा कोंबडा कांही तू मला विकायला तयार नाहीस. पण मग तू या कोंबड्याबरोबर इथें या राजवाड्यांत राहाशील कां?" राजाने विचारले.

"सरकार, ते माझ्या आईच्या इच्छेवर अवलंबून राहील." मुलाने उत्तर दिले.

राजा ताडकन उठून उभा राहिला. "तू मला तुझ्या आईकडे नेतोस कां?" राजाचा कंठ दाटून आला होता. तो मुलगा त्याच्या ओळखीचा वाटायला लागला होता.

आपल्या लवाजम्यासहित राजा केलरसच्या पाठोपाठ जाऊं लागला. त्या अरण्यांतल्या वन्यवासींना राजा येताना पाहून आश्चर्य वाटले. आणि केलरसला राजाच्या पुढ्यांत घोड्यावर बसलेला पाहून केलरसची आई भांबावून गेली. तीही चकित झाली.

पण तिने राजाला ओळखलं कां? अर्थातच! तिथेच केलरस युवराज म्हणून व त्याची आई राणी म्हणून घोषित करण्यांत आले. पुन्हां सारा लवाजमा राजवाड्याकडे परत गेला.

जेव्हां केलरस वडिलांच्या गादीवर बसला, तेव्हां त्याने आपल्या राज्याचे 'कोंबडा' हेच राजचिन्ह ठरवले.

- एम्.डी.

बिहारची लोककथा

छान सूड

मोतिहारी खेड्यांत रघुलाल हा एक गरीब शेतकरी होता, आणि प्यारेलाल हा श्रीमंत सावकार होता. गांवातल्या लोकांना फसवून त्याने संपत्ती जमा केलेली होती. त्याची ही लबाडी लोकांना माहीत नव्हती असे नाही, पण अडीअडचणीला मदत देऊं शकणारा गांवात दुसरा कुणीही नव्हता, म्हणून फसवणूक झाली तरी ते गप्प बसत. म्हणून कर्ज घेणारा जास्त गरीब होई, आणि देणारा मात्र अधिक सधन होत होता.

प्यारेलालची पद्धत अगदी साधी होती. तो कर्जाचे लेखीपत्र ठेवतच नसे. "आपण करारावर कशासाठी सह्या करायच्या?" तुम्हाला पैसे हवे असतात, तेव्हां मी ते देतो. जेव्हां तुमच्याकडे पैसे असतात, तेव्हां तुम्ही माझी रकम परत देता. मात्र तुम्ही त्या कर्जाचं व्याज द्यायला हवं, एवढीच माझी अट आहे." तो सांगे.

वर्षाच्या अखेरीस पैसे उसने घेणाऱ्याने बरीच मोठी रकम चुकती केलेली असे, तरी पण मूळ मुद्दल बाकी असे. कारण प्यारेलालची गणिताची पद्धत व लबाडी कांही त्या अडाणी माणसाला समजत नसे.

रघुलाल आता मात्र अगदी निराश झाला होता. जेव्हां त्याच्याकडे परतफेडीसाठी पैसे शिल्लक नसत, तेव्हां प्यारेलाल त्याच्या घरांतल्या कणगीतले धान्य सरळ उचलून नेई. नाहीतरी रघुलालच्या शेताचे बारीक बारीक कानाकोपऱ्यांतले तुकडे प्यारेलाल आपल्या नांवावर घेई. कांही वेळेला तर रघुलालची भांडीकुंडीदेखील त्याने नेली होती. एकदा प्यारेलालला रघुलाल बरेच दिवस दिसला नाही, म्हणून तो रघुलालच्या घरी गेला. तो बिचारा अगतिक होऊन म्हणाला, "माझ्याजवळ हे अंगावरचे फाटके कपडे फक्त आता राहिले

आहेत. बदलण्यासाठी दुसरे धड कपडेही नाहीत. तेव्हां काय करणार?"

प्यारेलालने लागलीच उत्तर दिले, "तू रामकडे जाऊन मदत कां मागत नाहीस? तो माझ्याशी फारच दयाळूपणे वागला होता. मी पुन्हां केव्हां-तरी येईन." असं म्हणून प्यारेलाल निघून गेला.

"मी रामचा शोध घेईन. जर त्याने प्यारेलालला मदत केली असेल, तर तो मला नक्कीच मदत देईल." रघुलालने मनाशी ठरवले, आणि तो रामच्या शोधार्थ निघाला. तो खूप वेळ चालत होता, पण रामच्या घराचा पत्ता कुणालाच माहीत नव्हता. त्याला एक पुजाऱ्यासारखा दिसणारा गृहस्थ भेटला. "तो दयाळू राम मला कुठे भेटेल हे तुम्ही सांगू शकाल कां? माझ्याजवळ तीन दशम्या आहेत. त्यांतली एक मी तुम्हाला देईन!"

रघुलालने हातांत दशमी घेऊन त्याला विचारले. तो इसम तुच्छतेने कांहीतरी पुटपुटत पुढे निघून गेला. त्याने दशमीकडे बघितलेदेखील नाही. नंतर कपाळावर भस्म फांसलेला एक इसम रघुलालला समोर दिसला त्यालाही त्याने एक दशमी देऊं करीत विचारले, "मला राम कुठे भेटेल? मला वाटतं तुम्ही सांगू शकाल!"

त्या माणसाने ती दशमी लगेच घेतली व म्हणाला, "मला नाही रे माहीत! मला फक्त शिव माहिती आहे." साधे आभारदेखील न मानता तो तसाच पुढे निघून गेला.

रघुलाल चालतच होता. आता तो थकला होता नि भुकेला होता. दशम्या खाऊन त्याने

विश्रांति घ्यायला हवी होती, पण तो थांबला. कुणीतरी भेटला तर त्याच्याबरोबर दशमी खाता येईल असे त्याला वाटले. थोड्या वेळानंतर त्याला एक फाटक्या कपड्यांतला भिकारी दिसला, तो ही थकलाभागलेला दिसत होता. रघुलालने त्याला सांगितले, "मी रामला शोधतो आहे कारण तो मला मदत करील असे एकाने सांगितले आहे." आणि त्याने आपले दशम्यांचे गांठोडे उघडले.

"अरे, तुला रामला भेटायचे आहे होय? मीच राम आहे. सांग, तुला कसली मदत हवीय?" त्या भिकाऱ्याने आशाळभूतपणे त्या दशम्यांकडे बघत म्हटले.

"ही घ्या एक दशमी!" रघुलाल म्हणाला आणि दोघेही शिदोरी खाऊं लागले. रघुलालने

त्याला सावकार कशी लबाडी करीत असे ते सविस्तर सांगितले. "आता माझ्याकडे शेत नाही. पैसे नाहीत आणि कमवायला कांही मार्ग नाही."

त्या दीनवाण्या माणसाने आपल्या लहानशा थैलीतून एक शंख काढला. "हा एका विशिष्ट तऱ्हेने फुंकला, तर तुला जे मनांत हवे असेल ते मिळेल. हा फुंकण्याइतकी ताकद कांही माझ्या अंगात नाही, त्यामुळे मला याचा कांही उपयोग नाही. तू हा घे. पण मी तुला सांगून ठेवतो. त्या सावकाराकडून पुन्हां कधीही फसवला जाऊं नकोस." आणि तो भिकारी पुढे निघून गेला.

रघुलाल घरी परत आला. त्याने घराची दारेखिडक्या बंद केली आणि शंख फुंकण्याचा अनेक तऱ्हेने प्रयत्न केला. शेवटी जरा वेगळ्या तऱ्हेने पकडून त्याने तो शंख फुंकला आणि त्यांतून खळखळत नाणी बाहेर पडूं लागली. रघुलाल कांही लोभी नव्हता. त्याने शंख फुंकणे थांबवले. त्याचे जेवणखाण भागेल इतकी नाणी खाली पडलेली होती. त्याने दिवसभर विश्रांति घेतली आणि शेताच्या उरलेल्या तुकड्यावर काम करायला दुसऱ्या दिवशीच सुरवात केली.

एके दिवशी, प्यारेलाल त्या शेताच्या बाजूने जात होता. रघुलालचे हिरवेगार शेत आणि चांगली तयार झालेली कणसें पाहून तो थक्क झाला. थोडीशी मिठाई घेऊन तो रघुलालच्या घरी गेला. हंसतच म्हणाला, "अरे, तुझं भलं झालेलं पाहून मला आनंद झालाय रे! नाही, मी तू घेतलेल्या कर्जाची तुला आठवण देत नाही. पण तुझी परिस्थिती एकदम बदलली कशी?"

रघुलाल भोळा होता. त्याने तो शंख प्यारेलालला दाखवून म्हटले, "ही सगळी या शंखाची कृपा आहे."

प्यारेलालला वाटलं कीं ह्याला हा शंख कुठेतरी सहजगत्या सांपडला असेल. त्या लोभी माणसाने रघुलालला फसवायचे ठरवले. तो जायला निघाला आणि त्याने तो शंख मोठ्या शिताफीने आपल्या उपरण्यांत लपवला. रघुलालजवळ आता पैसे सांठलेले होते, म्हणून तो शंख नाहीसा झाल्याचे कांही दिवस त्याच्या लक्षांत आले नाही.

सावकाराने शंख घरी नेला पण त्याला तो फुंकणे जमेना. त्याने बरेच वेळा प्रयत्न केला व तो निराश झाला. शेवटी तो रघुलालकडे गेला व

त्याला पुन्हां मिठाईचे ताट देत म्हणाला, "मित्रा, मला एक कबुली द्यायचीय. त्या दिवशी तो सुंदर शंख पाहून मला त्याचा मोह आवरला नाही. तो नीट पाहावा म्हणून मी तो घरी घेऊन गेलो. पण मला कांही तो फुंकता आला नाही. पण तू तर म्हणालास कीं तुझी चांगली परिस्थिती ही त्या शंखाची कृपा होती. होय ना?"

रघुलाल इतका भोळसट होता कीं त्याने तो शंख फुंकला, आणि त्यांतून नाणी खळखळत पडायला लागली. प्यारेलालचा विश्वासच बसेना. "ठीक आहे रघुलाल! तू घेतलेलं कर्जबिर्ज सारं कांही विसरुन जा. एवढंच बघ की तुला जे मिळेल त्याच्या दुप्पट मला मिळावं!"

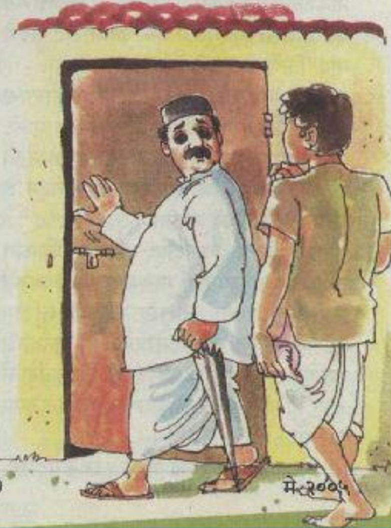
रघुलालने याला मात्र विरोध केला. "प्यारेलाल, तू मला खूप वर्षं फसवत आला आहेस ना? मी तुझ्यासाठी कांही करायच्याअगोदर तू माझ्याकडून घेतलेले जास्तीचे पैसे मला परत कर. माझ्या शेताचे सगळे तुकडे मला परत दे आणि माझी भांडीसुद्धां! खूप दिवस मी घरी जेवण बनवलेले नाही."

प्यारेलाल आता कात्रींत सांपडला होता. त्याने शंख हातांत घेऊन म्हटले, "तर मग हा माझ्याच ताब्यांत राहूं दे. आपल्या दोघांनाही याचा फायदा होणार नाही." आणि प्यारेलाल निघाला.

रघुलालने पवित्रा बदलला. "बरं तर, तू माझे कर्ज माफ केले आहेस यावर मी विश्वास ठेवतो. तो शंख मला दे. मी शंख फुंकला कीं जे मला हवे असेल त्याच्या दुप्पट तुला मिळेल पण माझी भांडी परत पाठव आणि माझ्या शेतांत काम करणारे मजूर तिथून काढून टाक."

सावकार खाली मान घालून परत गेला. रघुलालने भांडी परत घेतली. दुसऱ्या दिवशी पैशाची इच्छा करण्याऐवजी शंख फुंकताना आपण एका डोळ्याने आंधळे व्हावे अशी इच्छा त्याने मनांत धरली. रघुलाल प्यारेलालच्या घरी गेला. तो दारांतून धडपडत आंत जायचा प्रयत्न करीत होता. रघुलालने त्याला हांक मारली. तर प्यारेलाल दोन्ही डोळे गमावून बसलेला दिसला.

"रघुलाल, माफ कर रे! माझी दृष्टी परत यावी म्हणून तुझ्या शंखाकडे मागून बघ रे!" प्यारेलाल विनवीत होता. आणि दयाळू, भोळ्या रघुलालच्या विनंतीवरुन शंखाने ही मागणी पूर्ण केली.

जिवलग मित्र

पूर्वी, ब्रह्मदत्त काशीराज्याचा राजा असतांना, बोधिसत्त्वाने एका ब्राह्मण कुळांत जन्म घेतला. त्याच्या आई-वडिलांनी त्याचे 'सत्यानंद' असे नांव ठेवले. कांही काळ लोटल्यानंतर ब्राह्मणाच्या घरी आणखी एका मुलाने जन्म घेतला, त्या मुलाचे नांव 'नित्यानंद' असे ठेवण्यात आले.

हे दोघे भाऊ, कोडकौतुकांत वाढत असताना एकाएकी त्यांच्या आई-वडिलांना देवाज्ञा झाली. परिणामस्वरूप संसारावरील त्यांची आसक्ती संपली. गंगानदीच्या एका कांठावर राहून ते संन्याश्याचे जीवन व्यतीत करूं लागले.

एके दिवशी पाताळांत राहणारा मणिकांत नांवाचा एक सर्पराज, मानवरूप धारण करून भूलोकावर आला. तो गंगानदीच्या कांठा-कांठाने चालत जात असताना नित्यानंदाची पर्णकुटी त्याला आढळली. त्याने नित्यानंदाला स्वतःला परिचय करून दिला व बराच वेळ गप्पा मारल्या.

नित्यानंद व मणिकांत यांच्यात दृढ मैत्री झाली. त्यामुळे मणिकांत नियमितपणे नित्यानंदाच्या पर्णकुटीत येऊं लागला. संसारातील माया-मोहाबद्दल ते दोघे तासन्तास चर्चा करीत असन. कधीकधी मणिकांत आपल्या निजरूपांत प्रकट होत असे व नित्यानंद बोलत असताना आपली फणा पसरून, छत्राप्रमाणे त्याच्यावर सांवली धरीत असे. चर्चा संपल्यावर तो आपल्या लोकांत निघून जात असे.

असे बराच काळ घडत राहिले. एकदा नित्यानंदाला एका अकल्पित भयाने पछाडले. सर्पराज 'मणिकांत' हा आपला जिवलग मित्र होय, यांत संशय घेण्यासारखे कांही नाही. परंतु दुष्ट स्वभाव हा त्याच्या जातीचा जन्मजात गुण होय! तेव्हां यदाकदाचित कांही कारणावरून, जर मणिकांताचा आपल्यावर राग ओढवला, तर तो आपणास डसायलाही मागे पुढे बघणार नाही!

अशा विचारामुळे, नित्यानंदाच्या जिवाला भीतीचा घोर लागला. अशा स्थितीत असतां, एके दिवशी तो आपला मोठा भाऊ सत्यानंद याच्याकडे गेला. "भाऊ, इतका कसा खालावलास? याचे कारण काय?" सत्यानंदाने नित्यानंदाला विचारले.

तेव्हां कांहीही आडपडदा न ठेवता नित्यानंदाने भावासमोर आपले मन मोकळे केले.

"भाऊ, तुझ्या सांगण्यावर विचार केला असतां, तो सर्पराज मणिकांत याला तू आपला प्राणसखा समजतोस, असे दिसते आहे. तर एकीकडे, त्याच्यापासून तुझ्या जिवाला धास्ती असल्याची तुला भीती वाटते आहे. तेव्हां त्याचे तुझ्याकडे वरचेवर येणे थांबविले, तर त्याच्या भेटी वाचून तुला एकाकी तर नाही ना वाटणार? तूं सुखाने राहूं शकशील कां?" सत्यानंदाने विचारले.

क्षणभर विचार करून नित्यानंद म्हणाला - "त्याचे माझ्याकडे येणे टाळता आले, तरच मला मनःशांती शाभेल!"

ते उत्तर ऐकून सत्यानंद हंसला. "ठीक आहे, तो सर्पराज तुझ्याकडे येतो, तेव्हां त्याच्या अंगावर कशा प्रकारची आभूषणें असतात?" त्याने भावाला विचारले.

"तो तर नखशिखांत नटलेला असतो! परंतु प्रकाशाने धगधगणारा एक 'मणी' त्याच्या कण्ठात दिसतो!" नित्यानंद म्हणाला.

"भाऊ, तसं जर असेल तर एक काम कर! यावेळी तो सर्पराज तुझ्याकडे येईल, तेव्हां 'तो मणी दे' असे त्याला विचार." सत्यानंदाने नित्यानंदाला अशी युक्ती सुचविली.

दोन-तीन दिवसानंतर सर्पराज मणिकांत नित्यानंदाच्या पर्णकुटीत आला. तेव्हां "मणी दे", असे नित्यानंदाने त्याला विचारले. ते ऐकून

तिथे क्षणभरसुद्धां न थांबता मणिकांत आल्यापावली पाताळ लोकांत निघून गेला.

दुसऱ्या दिवशी मणिकांत दाराजवळ दिसतांच "काल मी तुझ्या गळ्यांतला मणी मागितला, तो तू छान दिलास!" असे नित्यानंद म्हणाला.

कुटीत प्रवेश न करतां, मणिकांत द्वारा-जवळूनच मागे वळून निघून गेला.

तिसऱ्या दिवशी मणिकांत, नित्यानंदाच्या झोपडीकडे येत असलेला दिसताच तो समोर गेला व "मणी दे, म्हणून मी आता पर्यंत दोनदा मागितला. तरीही तू दिला नाहीस!" नित्यानंदाने दटावणीच्या सुरात विचारले.

सर्पराज मणिकांताने गंभीर चेहरा केला व म्हणाला - "नित्यानंदा, हा मणी कांही सामान्य नव्हे! मी याला जे मागीन, ते देणारा हा 'कल्पतरु' आहे. तेव्हां अशी 'कामधेनू' तू मागितलीस तर ती मी तुला कशी देऊं? म्हणून आजपासून मी

तुझ्या पर्णकुटीच्या छायेच्या थाऱ्यालाही उभा राहाणार नाही!'' असे म्हणून सर्पराज मणिकांत तडक निघून गेला.

नित्यानंदाने सर्पराज परत येईल, अशा आशेने एक आठवडाभर वाट पाहिली. परंतु तो आला नाही. तेव्हां 'आपण आपल्या जिवलग मित्राला कायमचे मुकलो'. या विचाराने तो बेचैन होऊन झुरुं लागला.

धाकटा भाऊ आता कसा आहे, हे एकदा बघून यावे या विचाराने सत्यानंद एकदा त्याच्याकडे आला. नित्यानंदाची खालावलेली परिस्थिति पाहून, सत्यानंदाला खूपच काळजी वाटूं लागली. ''तुझी प्रकृती तर पूर्वीपेक्षांही अधिक खराब झालेली दिसतेय! सर्पराजची पीडा अजून टळली नाही काय?'' त्याने काकुळतीने भावाला विचारले.

''दादा, तू सांगितल्याप्रमाणेच मी सर्पराजाला तो कांतीमान मणि मागितला. परंतु तेव्हांपासून तो माझ्याकडे फिरकलाच नाही. तो जेव्हां माझ्याशी बोलत असे, तेव्हां आपली फणा पसरुन, माझ्या डोक्यावर गार सावलीचे आच्छादन घालीत असे, त्यावेळी मला फार आल्हाददायक वाटायचे. आता मणिकांताने माझ्याकडे पाठ फिरविल्यामुळे मी असा कृश होतो आहे.'' नित्यानंदाने सत्यानंदाला कारण सांगितले.

तेव्हां मोठ्या भावाच्या रुपांत असलेला बोधिसत्व शांतपणे म्हणाला - ''भाऊ, सर्पराज मणिकांत आपला जिवलग मित्र आहे, असे मानून तुला खूप समाधान वाटत असे. परंतु एवढा जिवलग मित्र म्हणविणारा तो, तू त्याच्याजवळ 'एक मणी' मागितला असताना, तुझे तोंडसुद्धां न बघता, तुझ्या घराची वाटच विसरुन गेला आहे. जिवलग मित्राची हीच का पारख? अशीच का वागायची पद्धत? तो निव्वळ स्वार्थी होता. तुझा मित्र नव्हताच मुळी! म्हणून तूसुद्धां त्याच्या इकडे न येण्याचे, एवढे कांही मनाला लावून घेऊ नकोस!'' बोधिसत्वाने भावाला हितोपदेश केला.

मोठ्या भावाने सांगितलेल्या गोष्टीचे मर्म जाणून नित्यानंदाने त्यानंतर कधीही सर्पराज मणिकांत बद्दल विचार केला नाही. त्याला काळजीचे कांही कारण न उरल्यामुळे लवकरच त्याची प्रकृती सुधारली.

विष्णु पुराण

श्रीकृष्णाच्या थोरवीबरोबर त्याच्या शत्रूंची संख्यापण वाढूं लागली. शिशुपाल व जरासंध यांना बरेच दुष्ट राजे येऊन मिळाले. पौंड्रक नांवाचा करूश राज्याचा राजा लाकडाचे हात लावून, त्यांत शंख चक्र धारण करुन व एका हातात गदा घेऊन मीच विष्णु आहे, कृष्ण अवतार नाही, म्हणून सगळीकडे सांगत हिंडू लागला. शिशुपालाचा छोटा भाऊ शालव हा कृष्णाला आपल्याबरोबर युद्ध करण्याकरिता बोलावू लागला. पूर्व दिशेला नरकासुराने अतिशय अत्याचार व गोंधळ माजवून दिला. दक्षिणेकडे बली चक्रवर्तीचा मुलगा बाणासुर याने शंकराच्या रक्षणाकरीता शेणपुर ही आपली राजधानी करून राक्षसलोकांच्या संख्येने राज्याचा विस्तार जास्त वाढविला.

कालयवन याचा लहान भाऊ कालान्तक ह्याची पत्रिका ज्योतिषाने पाहून त्याचे भविष्य वर्तवले होते कीं कोणत्याही प्राणीमात्रांपासून ह्याला मरण नाही. त्याचा फायदा घेऊन यवन आणि म्लेंच्छ सैन्यांच्या मदतीने त्याने जिकडे तिकडे हत्याकांड करण्याचे सुरुं केले. तो देवांची देवळे व मूर्ती उध्वस्त करू लागला.

अनेक देशांवर लढाया करून तो गांधार देशांत पोहोचला. तेथे असलेल्या संगमरवरी दगडांतील मोहिनीची जिवंत भासणारी मूर्ती पाहून तो मंत्रमुग्ध झाला. कृष्णाने विश्वकर्म्याकडून तशी मूर्ती बनवून त्यांत मायावीरूप धारण करून प्रवेश केला होता. ही गोष्ट कालान्तकाला माहीत नव्हती.

त्या दगडी मूर्तीला कालान्तकाने आपल्या अंतःपुरात नेले व विचार केला की ह्या मूर्तीत जीव आणला तर काय छान होईल.

१७. कृष्णाचा विजय

एकदा रात्री सुंदर संगीताचे ध्वनी व बरोबर पायांतील पैंजणाच्या आवाजाने कालान्तकाला जाग आली. तो पहातो तर ते शिल्प एका सुंदर स्त्रीचे रूप घेऊन गाते, नाचते आहे. तो प्रेमाने जवळ गेला. तिने त्याला बाहुपाशांत घेतले. दुसऱ्या क्षणी ती मूर्ती पुन्हां दगडाची झाली. तिच्या मिठीत तो जळूं लागला व धप्पदिशी खाली पडला.

त्या मूर्तीचे हात पण तुटून गेले. त्याच बरोबर कालान्तक मरण पावला. परंतु यवन राज्यांत हाततुटकी मोहिनीची मूर्ती मात्र अजून राहिली आहे.

त्यानंतर श्रीकृष्णाने कालान्तकाच्या सैन्याला पळवून लावले. परंतु ज्वालामुखी होऊन सर्व यवन राज्य भस्मीभूत झाले. ह्याच प्रकारे पश्चिम दिशेचे म्लेंच्छ व यवनांचे प्राबल्य नष्ट झाले. पूर्वीकडे प्रागज्योतिषपुर राज्याचा राजा नरकासुराच्या अत्याचाराने लोक हवालदिल झाले होते.

वराह अवतार धारण करून विष्णुने जेव्हां पृथ्वीचा उद्धार केला, तेव्हां भूदेवीच्या पोटी जन्म घेतलेल्या नरकासुराने प्रागज्योतिषपुर ही आपली राजधानी करून तो तेथे राज्य करू लागला. त्याने असुरांना एकत्रित करून देवांच्यावर चढाई केली व देवांवर जय मिळविला. तेथून देवमाता अदिती हिची कर्णकुंडले तोडून आणली. ऋषिमुनी, साधु-संत व सज्जन लोकांना ते त्रास देऊ लागले. त्याने पृथ्वीवरच नरक बनवला व सोळा हजार कुमारिकांना आपल्या बंदीवासात ठेवले होते.

नरकासुरांच्या अत्याचारांना कंटाळून देवांनी व ऋषींनी कृष्णाकडे प्रार्थना केली. की, त्याने येऊन नरकासुराचा वध करावा. कृष्णाने अभयदान दिले. तो सत्यभामेसह नरकासुराशी लढण्यास निघाला.

नरकासुराला एक वर मिळाला होता भूदेवी-कडून त्याला जर मार लागला तर त्याचा अंत होईल. म्हणूनच सत्यभामा भूदेवीच्या अंशापासून जन्मली होती.

श्रीकृष्णाने गरुडवाहनावर सत्यभामेसह बसून प्रागज्योतिषपुरवर चाल केली आणि बऱ्याच असुरांची हत्या केली.

शेवटी एका मदमस्त हत्तीवर बसून नरकासुर कृष्णावर चालून आला. तेव्हां कृष्ण विश्रांती घेत होते. म्हणून सत्यभामेने नरकासुरांबरोबर युद्ध केले.

सत्यभामेने आपल्या धनुष्याची प्रत्यंचा कानापर्यंत ओढली व नरकासुराचे लक्ष्य करून बाण सोडला. तो जाऊन नरकासुराच्या वक्ष-

स्थळाला लागला. तो जमिनीवर धाडदिशी कोसळला, परंतु पुन्हां सर्व बळ एकवटून हातात गदा घेऊन कृष्णावर चालून आला. श्रीकृष्णाने आपल्या चक्रायुधाने नरकासुराचे डोके उडवले.

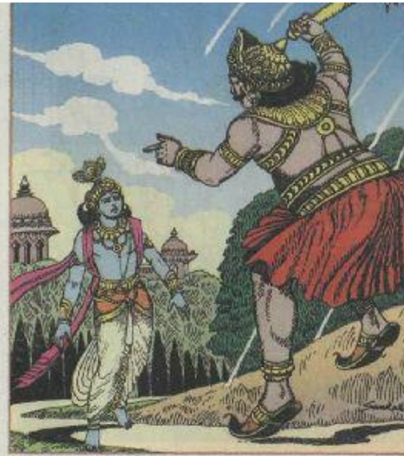
डोके उडताक्षणीच नरकासुराने विष्णुच्या रूपांत असलेल्या कृष्णाची स्तुती केली व असा वर मागितला की, त्याची स्मृती रहाण्याच्या दृष्टीने एक दिवस आनंदाने उत्सव केला जावा.

नरकासुराच्या वधाच्या दिवशी नरकचतुर्दशी व दुसऱ्या दिवशी आनंदोत्सव म्हणून दिवाळी करण्यांत येऊ लागली. त्यानंतर कृष्णाने नरकाचा मुलगा भगदत्त ह्याचा राज्याभिषेक करविला. अदितीची कुंडले घेऊन तो सत्यभामेह द्वारकेला आला.

एक दिवस कृष्ण रुक्मिणीच्या महालांत बसले होते. त्या वेळेस नारदाने येऊन एक पारिजातकाचे फूल कृष्णाला दिले. कृष्णाने ते फूल रुक्मिणीच्या हातांत दिले. ते समजताच सत्यभामा रुसली. तेव्हां कृष्णाने तिची समजूत काढत म्हटले, "तू रागावू नकोस, पारिजातकाचे फूलच नाही, वृक्षच तुझ्या महालांत आणून लावतो."

कृष्ण सत्यभामेसह गरुडवाहनावर बसून देवलोकांत पोहचला. तेथे अदितीची कुण्डले देऊन वनांत विहार करीत असतांना कृष्णाला पारिजातकाचा वृक्ष दिसला. त्याने तो मुळापासून उपटून काढला.

सत्यभामा व कृष्ण तो पारिजात पळवून घेऊन जात असतांना इंद्राने त्यांना पाहिले, व तो त्याच्याशी लढायला आला. इंद्राने कृष्णाच्या अंगावर वज्रायुध फेकले. ते गरुडाच्या पंखाला

जाऊन लागले. त्याने आपला पंख झटकून टाकून दिला.

ह्या प्रकारे इंद्राचा गर्वभंग झाला. त्याने सांगितले - "कृष्ण जोपर्यंत पृथ्वीवर राहील, तोपर्यंत हा पारिजातकाचा वृक्ष सुद्धां पृथ्वीवरच राहील."

सत्यभामेच्या अंतःपुरातले उद्यान फुलाने नेहमी डंवरून येऊ लागले.

कृष्णाने पुत्रप्राप्तीच्या इच्छेने कैलासावर जाऊन शंकराची तपस्या केली व शंकराकडून अनुग्रह प्राप्त केला. त्याच वेळेस शालव व पौंड्रक राक्षसांनी द्वारकेच्या लोकांना खूप त्रास दिला. कृष्णाने परत येऊन दोघांना ठार मारले.

दन्तवक्र मेलेल्या माणसांचे अंतिम संस्कार करत होता. त्याच वेळेस कृष्ण त्याला सामोरा गेला. कृष्णाने त्याच्यावर प्रतिहल्ला केला व विजय नांवाचा जो अंश त्याच्याजवळ होता, तो आपल्यांत

सामावून टाकला. कृष्णाचा मुलगा प्रद्युम्न. प्रद्युम्नचा मुलगा अनिरुद्ध, ह्याला बाणासुराची मुलगी उषा हिने स्वप्नांत पाहिले व ती त्याच्यावर मोहित झाली.

तिची सखी चित्रलेखा हिने त्याला मायावी रूपाने उषेच्या महालांत आणले. तेव्हां उषाने अनिरुद्धला आपला पती मानले.

बाणासुराने अनिरुद्धला नागपाशाने बंदी करून कैदेत ठेवले. आपल्या नातवाला सोडण्याकरिता कृष्ण बाणासुराबरोबर लढायला आला. बाणासुराला वांचवण्या करीता आलेले शंकर भगवान कृष्णाच्या हाती पराजित झाले.

कृष्णाने बाणासुराच्या हजार हातांपैकी दोन हात शिल्लक ठेवून बाकी हात कापून काढले. त्यामुळे हार मानून बाणासुर कृष्णाला शरण आला व कृष्णाचा नातू अनिरुद्ध ह्याच्याबरोबर आपली मुलगी उषा हिचा त्याने विवाह थाटाने करून दिला. त्यामुळे दक्षिणेकडील राक्षस व उत्तरेकडील राजा लोकांचे संबंध जोडले जाऊन त्यांच्यांत मैत्रीचे संबंध वाढले.

त्यानंतर कृष्ण पांडवाचा सारथी म्हणून राहिला. बलरामाच्या इच्छेला डावलून त्याने सुभद्रेचा विवाह अर्जुनाबरोबर लावून दिला.

खाण्डववन जळण्याच्या वेळेस कृष्ण आणि अर्जुनानी तेथे रहाणाऱ्या महाशिल्पी व मय राक्षसांचे रक्षण केले होते. त्यामुळे त्यांनी पांडवाना वचन दिले होते, की त्यांना एक अद्‌भुत असा महाल बनवून देऊं. अग्निदेवाने कृष्णाला व अर्जुनाला प्रसन्न होऊन कृष्णाला सुदर्शन चक्र व पांचजन्य शंख, आणि अर्जुनाला गांडीव धनुष्य व देवदत्त शंख, म्हणजे अक्षय तुणीर ही आयुधे दिली.

युधिष्ठिराने जेव्हां राजसूय यज्ञ आरंभला तेव्हां जरासंधाचा वध जवळ आला होता. श्रीकृष्ण, भीम आणि अर्जुन, भगव्या वेषांत भिक्षा मागण्याकरिता एकदा जरासंधाच्या महालात गेले.

जरासंध, बकासुर, दुर्योधन, कीचक, हे भीमसेन ह्यांच्या तोडीचे शक्तिशाली होते. त्यामुळे कृष्णाने जाणले की एकाकडून बाकी चारीजणांचा वध करणे चांगले. ह्या पूर्वी भीमाने बकासुराचा वध केला होता. म्हणून त्यालाच जरासंधाचा वध करावयास सांगणे चांगले. जरासंधाचे मरण हे शस्त्राने होणार नव्हते. तर त्याला मधोमध चिरून त्याला मारणे भाग होते.

श्रीकृष्णाने जरासंधाला सांगितले की जेवण्याच्यानंतर आमच्यापैकी तू एकाशी तरी कुस्ती करावयास पाहिजे. ह्या अपेक्षेने आम्ही आलो आहोत.

जरासंध म्हणाला - "हे कृष्णा, तू मला घाबरून प्रवर्षणगीरला पळून गेलास. अर्जुन हा तर दुर्बल आहे. रहाता राहिला तो भीमसेन. त्याच्याशी मी कुस्ती खेळायला तयार आहे."

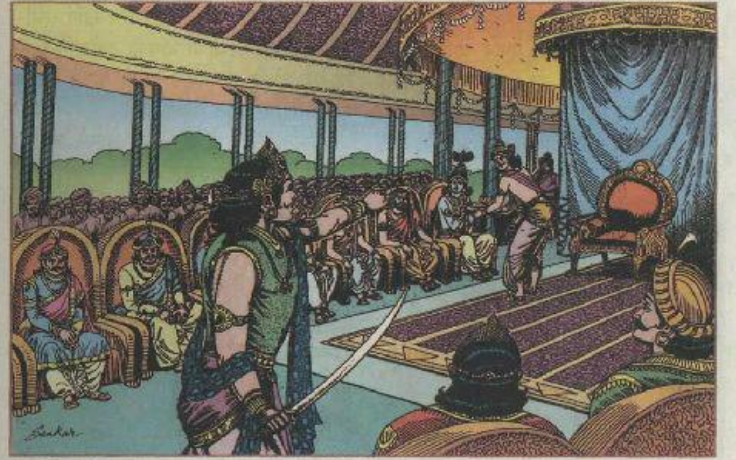
ह्यावर जरासंध व भीमसेन ह्यांच्यामध्ये भयंकर कुस्ती सुरू झाली. भीमसेनने त्याला खूप लोळवले. वेळ येताच कृष्णाच्या सांगण्याप्रमाणे जरासंधाला मधोमध पकडून दोन भाग केले व पुन्हां जोडले जाऊ नये म्हणून दोन्ही बाजूला उलटे करून टाकून दिले. अशा तऱ्हेने कृष्णाने भीमाच्या करवी जरासंधाचा वध घडवून आणला.

भीष्माच्या विनंतीवरुन युधिष्ठिराने राजसूय यज्ञाचे अग्रस्थान कृष्णाला अर्पण केले.

त्या भरसभेत मध्यभागी उभे राहून शिशुपालने श्रीकृष्णाला अग्रस्थान दिल्याबद्दल नापसंती दर्शवली. त्याने आपली तलवार उगारून कृष्णाला व पांडवाना ठार मारण्याचा निश्चय केला. त्याने कृष्णावर खोटारडा व चोर म्हणून आरोप केला, व यज्ञाचे फळ मिळण्याच्या योग्यतेचा तो नाही म्हणून सांगितले.

तोपर्यंत शिशुपालाचे शंभर अपराध पूर्ण होत आले होते.

कृष्णाने भयंकर रागाने आपले सुदर्शन चक्र शिशुपालावर सोडले व त्याचे डोके उडविले. त्यामुळे शिशुपालामध्ये असलेला जय हा ज्योतीच्या रूपाने कृष्णांत जाऊन विलीन झाला. अशा तऱ्हेने जयविजय हा तिसरा जन्म पूर्ण झाला. ते आपल्या शापापासून मुक्त झाले व वैकुंठात विष्णुच्या द्वारपालांच्या रूपे जाऊन राहिले. मय कारागीराने पांडवांकरीता कुशलतेने

बांधलेला अप्रतिम असा महाल दुर्योधन पहाण्यास निघाला व तो पाहून आश्चर्यचकित झाला. आंतील अनेक अद्भुत रचना पाहून अनेक वेळां अपमानित झाला. एका वेळेस तर रत्नखचित गालीचा समजून त्याने त्यावर पाय ठेवला व पाण्याच्या हौदात धप्‌दिशी पडला. ते पाहून द्रौपदीला खूप हसूं आले. द्रौपदीच्या हंसण्यामुळे दुर्योधनाचा अपमान झाला. तेव्हां शकुनीने दुर्योधनाचे सांत्वन केले व "कोणत्याही तऱ्हेने पांडवाना व द्रौपदीला माझे दास करीन व अपमानाचा बदला घेईन; तू पांडवाना द्यूत खेळण्यास सिद्ध कर" असे सांगितले.

सुदामा कृष्णाचा बालपणातील मित्र. श्रीकृष्ण आणि बलराम यांनी सांदिपनी ऋषीच्या आश्रमांत अभ्यास केला होता. तेव्हां सुदामासुद्धा त्यांच्या-बरोबर शिकायला होता.

खूप संतती व दारिद्र्य यांनी गांजून गेलेला सुदामा आपल्या पत्नीचा उपदेश ऐकून श्रीकृष्णाकडे त्याला भेटावयास गेला. जातांना बायकोने दिलेले पुरचुंडीभर पोहे त्याने कृष्णाकरिता नेले.

श्रीकृष्ण त्यावेळेस द्वारकेमध्ये आपल्या आठ पट्टराण्यांसमवेत झोपाळ्यावर बसून झोके घेत होता. लांबून येत असलेला सुदामा पाहून त्याने धावत जाऊन त्याला आपल्या बाहुपाशांत घेतले व अगत्याने आपल्या महालांत नेले.

त्याने आपल्या राण्यांची सुदामाबरोबर ओळख करून दिली. त्याचे हे अगत्य व आदर पाहून सुदामाला अत्यंत आनंद झाला. कृष्णाने त्याच्या हातांतील पुरचुंडी ओढून घेतली व उघडून पाहिली. त्यांत असलेले पोहे पाहून त्याने थोडे आपल्या तोंडात टाकले व बाकीचे आपल्या राण्यांना दिले.

कृष्णाने केलेले अत्यंत प्रेम व आदर पाहून सुदामा कशाकरिता आला होता हेच विसरला. कृष्णाचे स्मरण करीत करीत आपल्या घरी परत आला. तेव्हां त्याला आपले घर ओळखू आले नाही.

त्याच्या घराच्या जागी सुंदर असा महाल उभा होता. त्या महालाची दारे चांदी व सोन्याची होती. ती प्रकाशाने तळपत होती. त्याचे खांब रत्ना-माणकांचे होते. त्याची बायको दागदागिन्यांनी नटलेली होती. सर्व मुले रेशमी कपडे घालून फुलांसारखी खटवीत दिसत होती.

ह्यानंतर सुदामाने बरीच वर्षे आपले आयुष्य सुखासमाधानाने घालवले.

नालायक नव्हे, लायक आहे!

शंकर श्रीधरचा मुलगा होता. आपला मुलगा अत्यंत नालायक आहे अशी बापाची पूर्ण खात्री होती. म्हणून बारीकसारीक गोष्टीवरुन तो मुलाला रागवत असे, सारखी कामें सांगून त्याला पिटाळत असे. त्यामुळे स्वतंत्र विचार करण्याची संवय शंकरला झाली नाही. त्याच्या बावळटपणाला त्याचे वडीलच कारणीभूत होते.

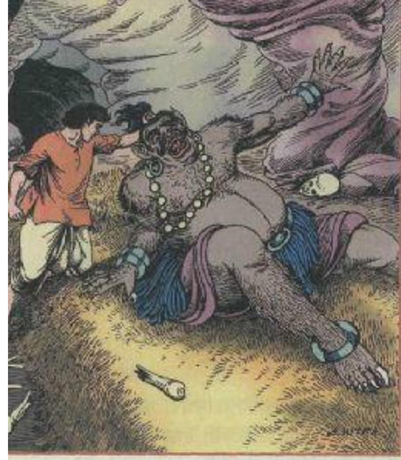
बापाच्या तालावर नाचणारा शंकर अगदी नाठाळ व मूर्ख बनला. वय वाढत गेलं तशी त्याची अक्कलही बिघडत गेली. त्याला एकच गोष्ट चांगल्या प्रकारे अवगत होती. गांवातल्या तलावांत पोहताना तो डुबकी मारुन बराच वेळ श्वास धरुन पाण्याखाली राहूं शकत असे. कारण ह्या बाबतीत त्याच्या वडिलांना लुडबूड करता आली नव्हती, म्हणून ही विद्या तो नीट शिकूं शकला होता. वडिलांनी सांगितलेली कोणतेही काम शंकर कधीही नीट करत नसे.

श्रीधरला वाटत होतं कीं लग्नानंतर हा जरा शहाणा होईल, आणि कामधंदा पाहील. शंकर लहान असतानाच त्याची आई वारली होती. त्यामुळे सारे घरकाम श्रीधरच करीत होता. त्याला वाटलं कीं सून आली कीं घरांतले कामकाज बघेल आणि श्रीधरला थोडा आराम मिळेल. पण कुणीही गांवकरी शंकरला जांवई म्हणून पत्करायला तयार नव्हता.

एके दिवशी श्रीधरला कळलं कीं जवळच्याचा एका गांवात एक स्थळ आहे. तिथे जाण्यापूर्वी त्याने शंकरला सत्रांदा बजावून सांगितलं, "हे बघ, त्यांच्या घरी पोचलास कीं दाराच्या पाठीमागे चपला काढून ठेव. आंत शिरलास कीं खुर्चीवर बैस. प्रश्न विचारला तरच त्याचं उत्तर दे."

शंकरने वडिलांची सूचना ऐकली. सारं कांही समजलंय अशा अर्थी डोके हलवले. आणि विसरुं नये म्हणून वडिलांच्या सूचना तो पुन्हां पुन्हां रस्त्यांत स्वतःशीच घोकत राहिला. त्यांत थोडी शब्दांची उलटापालट झाली.

२५ वर्षांपूर्वीची चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

जेव्हां ते दोघे त्या मुलीच्या घरी पोंचले, तेव्हां शंकरने चपला खुर्चीवर ठेवल्या, आणि स्वतः दाराच्यामागे जाऊन बसला. शंकरकडे बघूनच त्या मुलीच्या बापाला त्याच्या अकलेची कल्पना आली. त्याने मुलगी दाखवायला सपशेल नकार दिला आणि म्हटले, "असल्या वेड्याला कांही आम्ही मुलगी देणार नाही. या क्षणीं तुम्ही इथून निघून जा."

घरी परतल्यानंतर श्रीधरने शंकरला रागावून म्हटले, "मी जे कांही सांगितलं, त्याच्या उलट तू वागलास. या जन्मी तुझे लग्न होणे कांही शक्य दिसत नाही. एखादा माथेफिरु माणूसच तुला मुलगी देईल!"

असला माथेफिरू सासरा शोधायला शंकर त्या रात्रींच घरांतून निघाला. तीन दिवस चालल्यानंतर चौथ्या दिवशी तो एका डोंगराळ भागांत पोंचला. तिथल्या एका गुहेंतून विचित्र आवाज येत होता. एक राक्षस त्या गुहेत झोंपला होता. त्याच्या घोरण्याचा तो आवाज होता.

शंकर गुहेत गेला. त्याला वाटलं कीं आपले वडील माथेफिरू म्हणाले, तो हाच असावा. तो स्वतःशी बडबडूं लागला, "बरं झालं, मी योग्य ठिकाणीच येऊन पोंचलो आहे. मी येणार आहे हे ह्याला बहुधा समजलं असेल, म्हणून घाबरुन तो या गुहेंत लपला आहे." त्याने राक्षसाचे केंस घट्ट पकडले आणि ते ओढून तो त्या राक्षसाला उठवायला लागला.

राक्षसाने जांभई देऊन ओरडायला सुरवात केली, "मला उठवायचं धाडस कुणी केलं?"

"अरे माथेफिरू, तुझ्या मुलीचं माझ्याशी लग्न केल्याशिवाय तू कुठे पळतो आहेस? अगोदर हुंडा दे आणि तुझ्या मुलीचं माझ्याशी लग्न करुन दे!" आणि असं म्हणून त्याने राक्षसाचा कान पिरगाळला.

राक्षस संतापाने काळानिळा झाला. तो शंकरचे तुकडे करुन त्याला खाऊन टाकणार होता, तेवढ्यांत आंतून राक्षसीणबाई बाहेर आली. तिने शंकरचे बोलणे ऐकले. तिला एक जाडजूड मुलगी होती. खूप प्रयत्न करुनदेखील तिचे लग्न कांही केल्या जमत नव्हते.

म्हणून राक्षसी बाहेर येऊन नवऱ्याला म्हणाली, "तुम्हाला जरा विचार करता येत नाही कां? जांवई घरी आलाय, त्याचा आदर सत्कार नको कां आपण करायला?"

"ठीक, ठीक! पण मुलगी कुठे आहे?" शंकरने इकडेतिकडे बघत विचारले.

"ती फिरायला गेली आहे. यायला दोनचार घटका तरी लागतील. तुम्ही दमून आला आहात थोडाफार फराळ करा आणि जरा वेळ विश्राम करा." राक्षसीने म्हटलं. तिने फळें आणली, दूध आणले आणि हा फराळ करुन शंकर आंतल्या दुसऱ्या गुहेत जमिनीवर पसरलेल्या कातड्यावर झोंपी गेला.

शंकरची प्रकृति उत्तम होती. राक्षसाला तर शंकरला खाऊन टाकायचे होते. पण त्याला अडवण्यासाठी दोन्ही गुहांच्यामधे राक्षसी पहारा करीत बसलेली होती.

मध्यरात्री तिची मुलगी आली आणि ओरडाआरड करुं लागली. शंकर जागा झाला आणि त्या मायलेकींचे बोलणे तो ऐकूं लागला.

"इतक्या वर्षानंतर हा नवरामुलगा तुला शोधत इथे आलाय" आई आनंदून गेली होती. "कुठे आहे? कुठे आहे?" म्हणत ती राक्षस कन्यका शंकर झोंपला होता तिथे आली.

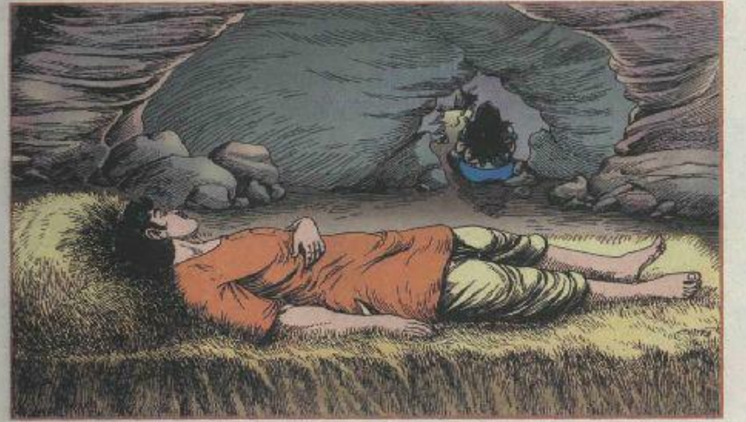
शंकरने हळूंच डोळे किलकिले करुन पाहिले नि तो एकदम घाबरला. आईबापापेक्षां मुलगी जास्तच कुरुप नि भेसूर होती.

शंकरला बघून ती राक्षसकन्यका उद्गारली, "अगदी लोण्यासारखा छान आहे हा!"

"त्याचे हातपाय तोडून त्याला खाऊन टाकायचा बेत नाही ना तुझा? त्याच्याशिवाय दुसरा नवरा नाही कुणी मिळणार!" राक्षसीने लेकीला इशारा दिला.

"ठीक आहे. मी त्याला कांही नाही करणार. पण बाबांनी याला खाल्लं तर?"

"म्हणूनच तर मी इथे राखण करीत बसले

आहे. मी आता जरा वेळ फिरायला जाऊन येते. तोपर्यंत तू ह्याच्यावर लक्ष ठेव.'' असं म्हणून राक्षसी बाहेर निघून गेली.

तिची मुलगी जशीजशी शंकरला निरखून बघत होती, तसातसा त्याला खाण्याचा विचार तिच्या मनांत प्रबळ होऊं लागला तिला वाटलं, ह्याला जर इथें गुहेतच खाल्लं, तर आई तिलाच मारुन टाकील. म्हणून तिने शंकरला उठवले आणि म्हटले, ''चला, लग्नाची सगळी तयारी पूर्ण झाली आहे.''

तिचा कुटिल हेतू शंकरच्या लक्षांत आला. तो म्हणाला, ''आधी हुंडयाचे धन इथे ठेव, नंतरच लग्न होईल.''

राक्षसाची मुलगी आंत गेली आणि तिने एका चामड्याच्या थैलींत रत्ने, जवाहिर व सोने भरले. ती थैली तिने शंकरच्या हातांत दिली व दोघेही गुहेच्याबाहेर आले.

बाहेर पडल्यानंतर शंकरने तिला म्हटले, ''लग्न होण्यापूर्वी स्नान करायला लागतं. तेव्हां मला स्नान केलंच पाहिजे.''

ती त्याला एका सरोवराच्या कांठावर घेऊन गेली. त्याने हातांतल्या थैलीसकट पाण्यांत उडी मारली आणि तो पाण्याखाली पोहत जरा दूर गेला व थांबला.

राक्षसकन्येने थोडा वेळ वाट पाहिली, पण तो कांही वर येईना. तिला पाण्याची भीती वाटत असे. तिला वाटलं कीं हा बुडून मेला असेल. सकाळीं त्याचे प्रेत पाण्यावर तरंगेल, तेव्हां त्याला आरामांत खाऊन टाकता येईल. असा विचार करुन ती गुहेकडे निघून गेली.

ती दिसेनाशी झाल्यानंतर शंकर पाण्यांतून बाहेर आला. ती नक्की गेली आहे याची खात्री करुन तो थैलीसकट घरी पोंचला.

आता पैसाही भरपूर हाती आला होता. तेव्हां शंकरचे लग्न ठरले. श्रीधरला समजलं कीं तो सारखा मुलाला रागवत होता म्हणूनच मुलगा असा वेंधळा झाला. वास्तविक पाहिलं तर तो कांही नालायक नव्हता, उलट लायकच ठरला.

आपण बावळट नाही हे सिद्ध करायला शंकरला फार काळ लागला नाही.

शांतिपुरची गादी बळकावणाऱ्या वीरसिंहाला माहिती मिळते कीं जयनगरमधे जमीन खणताना एक सोन्याची मूर्ती मिळाली आहे. सुखदेवाकडून ती मूर्ती आणण्यासाठी तो सेनापती जबरसिंहाला पाठवतो. सरदार सुखदेवाला रक्तपात नको असतो. म्हणून तो मूर्ती नेऊं देतो. पण नावेतून नेताना ती मूर्ती वावटळांत नाहीशी होते. नंतर वीरसिंहाला समजते कीं एका नव्या मंदिरात त्या मूर्तीची स्थापना होणार होती. सरदाराची मुलगी सुकन्या वीरसिंहाचा लग्नाचा प्रस्ताव मान्य करते.

22

आर्य

अज्ञात राजकुमाराचे रहस्य

चित्र : गांधी अय्या

सुखदेव सुकन्याच्या निर्णयाबद्दल साशंक आहे.

मुली, तू नीट विचार केला आहेस ना?

होय बाबा! ह्या मूर्तीचे रक्षण करण्यासाठी मी हे बलिदान करायला तयार आहे.

फार छान! हे राजकन्ये! तुला राणी सारखं ठेवण्याचा मी प्रयत्न करीन.

माझ्या मुलीची पूजा पूर्ण होऊं दे.

तिचे योग्य स्वागत करण्यासाठी मी महालांत परत

वीरसिंह घोड्यावर स्वार होऊन जबरसिंहाला कांहीतरी आज्ञा देताना दिसतो.

मी एक हत्ती पाठवीन. तुला राजकुमारी-बरोबर मार्गरक्षक होऊन यायचं आहे.

वीरसिंह गेल्यानंतर सरदार आणि सुकन्या एकटेच राहातात.

मी केवळ राजकुमार आर्यच्या सल्ल्यानुसार काम करते आहे. लक्षांत ठेवा, त्यानेच मूर्ती बाहेर काढली आहे.